

Ekološka kriza i benefiti ekološke etike

Jambrešić, Vito

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:191:203308>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI

Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu

Sveučilišni prijediplomski studij

Vito Jambrešić

Ekološka kriza i benefiti ekološke etike

Ecological crisis and the benefits of ecological ethics

Završni rad

Zabok, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu

Sveučilišni prijediplomski studij

Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu

Studijski smjer: Menadžment u turizmu

Ekološka kriza i benefiti ekološke etike

Ecological crisis and the benefits of ecological ethics

Završni rad

Kolegij: Etika i društvena odgovornost

Student: Vito Jambrešić

Mentor: dr. sc. Marija Ivaniš, izv. prof.

Matični broj: 24921/19

Zabok, srpanj 2024.

Sadržaj

SAŽETAK.....	5
1. UVOD	1
1.1. Problem, predmet i objekti istraživanja.....	1
1.2. Svrha, ciljevi i znanstvene metode istraživanja.....	2
1.3. Ocjena dosadašnjih istraživanja	2
1.4. Znanstvena hipoteza i pomoćne hipoteze.....	3
1.5. Struktura rada.....	4
2. ULOGA I VAŽNOST EKOLOŠKE ETIKE.....	5
2.1. Definiranje i povijest ekološke etike	5
2.2. Mogućnosti i ograničenja ekološke etike	9
2.3. Urbana ekologija.....	11
2.4. Antropocentrizam kao pravac ekološke etike	12
2.5. Biocentrizam kao pravac ekološke etike	13
2.6. Dubinska ekologija.....	15
2.7. Ekološka svijest	19
3. ZNAČAJKE SUVREMENE EKOLOŠKE KRIZE	22
3.1. Definiranje ekološke krize.....	22
3.2. Suvremene ekološke krize	23
3.3. Uzroci i posljedice ekološke krize.....	25
3.4. Ekološke katastrofe.....	27
3.5. UN globalni ciljevi održivog razvoja	28
3.6. Ciljevi održivog razvoja	30
4. ZAŠTITA OKOLIŠA	32
4.1. Rezolucija o klimatskoj i ekološkoj krizi u Europi i svijetu	32
4.2. Zaštita okoliša na području Europske unije	33
4.3. Zaštita okoliša na području Republike Hrvatske.....	35
5. ZAKLJUČAK	38
LITERATURA.....	39
POPIS SLIKA	42

IZJAVA STUDENTA - AUTORA
O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG ZAVRŠNOG RADA

Vito Jambrešić
(ime i prezime studenta)

24924/19
(Matični broj studenta)

Izjavljujem da kao student - autor Završnog rada dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja **otvorenog** pristupa *završnim* radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog Završnog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije **CC BY** Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

Opatija, srpanj 2024.

Student - autor:

(potpis)

SAŽETAK

Suvremeno doba i razvojem tehnologije dovelo je do brojnih ekoloških problema koje su proučavali razni znanstvenici i filozofi kroz povijest. Ekološki problemi doveli su do ekološke krize kojoj se pristupa iz različitih razmišljanja gledišta ekološke etike. U ovom završnom radu obrađena je povijest ekološke etike te pregled mnogih promišljanja i spoznaja ekofilozofa, te je također obrađena urbana ekologija i njezin doprinos ekološkoj krizi. Prikazana su i dva suprotna pravca ekološke etike: antropocentrizam koji stavlja čovjeka u središte i smatra ga mjerom svega i biocentrizam koji se zalaže za intrinzičnu vrijednost svih živih bića i pravo na život biljaka, životinja i ljudi. Predstavljena i detaljno je analizirana dubinska ekologija i dubinski ekološki pokret koji je osnovao Norvežanin Arne Naess. Definirana je ekološka kriza koja je trenutno globalno prisutna kao i njeni uzroci i posljedice. Kroz povijest dogodile su se nekolicina ekoloških katastrofa važnih spomena kako bi pojedinac osvijestio ekološku svijest kako se više ne bi ponavljale za što je zadužen i UN i brojne konferencije za održivi razvoj. Ekološka kriza veliki je rastući problem kojem su pod hitno potrebna razna rješenja diljem svijeta što je rezultiralo brojnim zakonima i pravilnicima članica Europske unije kao i Republike Hrvatske. Klimatske promjene i ekološka kriza globalni su problemi kojima se treba pristupiti i različitih znanstvenih disciplina, a upravo tom rješavanju problema donosi ekološka etika s brojim benefitima za bolju budućnost.

Ključne riječi: ekološka kriza, ekološka etika, biocentrizam, antropocentrizam, zaštita okoliša

1. UVOD

Završni rad *Ekološka kriza i benefiti ekološke etike* započinje uvodom u sami završni rad. U uvodu se ukratko prikazuju dosadašnja istraživanja sa sličnom ili istom tematikom, prikazana je struktura rada, postavljeni su objekti istraživanja kao i svrha istraživanja, ali i hipoteze. Uvod se sastoji od nekoliko podnaslova:

- Problem, predmet i objekti istraživanja
- Svrha, ciljevi i znanstvene metode istraživanja
- Ocjena dosadašnjih istraživanja
- Znanstvena hipoteza i pomoćne hipoteze
- Struktura rada

1.1. Problem, predmet i objekti istraživanja

Ekološki problemi i ekološka kriza u posljednje vrijeme sve više izazivaju pažnju šireg pučanstva. Posljedice koje su ljudi sami izazvali sve su vidljivije i samim time sve više djeluju na svu ljudsku populaciju. Na taj način čovječanstvo se vodi u propast te je potrebno hitro i intenzivno djelovanje. Nije dovoljno postavljanje raznih regulativa i zakona, već je potrebno promijeniti ljudsku svijest i razmišljanje o ovom problemu. Ekološka etika i znanstvenici su ponudili mnoštvo teorija i koncepata vezanih za ekološku krizu i onečišćenja koja su prouzročili ljudi. Problem istraživanja predstavlja važno pitanje ljudske egzistencije odnosno način kako riješiti jedan od najvećih problema današnjice, ekološku krizu. Ljudska egzistencija narušena je i ozbiljno ugrožena zbog posljedica ekološke krize što u kontekstu ovog rada stoga i predstavlja problem istraživanja. Predmet istraživanja ovog završnog rada je pravilno interpretirati i razumjeti značajke ekološke etike i obilježja ekološke krize u funkciji postavljanja dobrog temelja za daljnju edukaciju i osviještenost čovječanstva o ovome problemu. Objekti istraživanja su ekološka kriza, ekološka etika, biocentrizam, antropocentrizam i zaštita okoliša.

1.2. Svrha, ciljevi i znanstvene metode istraživanja

Svrha istraživanja je ukazati na obilježja ekološke krize i objasniti osnovne benefite ekološke etike. Temeljni cilj istraživanja u ovome radu je ukazati na nužnost obraćanja sve ljudske pozornosti prema onečišćenjima u okolišu uz naglasak na ulogu čovjeka u djelovanju i načinima zaštite okoliša sukladno ciljevima održivog razvoja.

Pojedinačni ciljevi istraživanja su:

- objasniti stajališta antropocentrizma i biocentrizma kao pravaca ekološke etike
- pokazati korisnosti efikasnog održivog razvoja
- prikazati načine kojima možemo djelovati
- pružiti osnovne informacije ekologije što većem broju ljudi.

U ovom završnom radu za potrebe istraživanja koristile su se induktivne i deduktivne znanstvene metode. Koristile su se još i metode analize i sinteze kao i metoda kompilacije, a u svrhu obrade sekundarnih podataka korištena je deskriptivna, ali i povijesna metoda, kojom su se istražile dosadašnje znanstvene spoznaje stručnih i znanstvenih radova u području ekološke etike i ekološke krize.

1.3. Ocjena dosadašnjih istraživanja

Zanimanje za prisutnu ekološku krizu sve je veće te su brojni filozofi i znanstvenici proučavali navedenu temu kroz različite znanstvene discipline. Brojni hrvatski i inozemni autori su kroz stručnu literaturu obradili spomenutu temu. Količina znanstvenih radova ukazuje na ozbiljnost same teme ekološke krize i ekološke etike.

Aldo Leopold bio je američki pisac, filozof, znanstvenik i ekolog koji je svojim znanstvenim doprinosom uvelike pridonio ekološkoj etici. Jedan je od najvećih zagovornika ekološke etike koji je 1930-ih i 1940-ih osmislio osnovice etike zemlje (*land ethics*) koje pružaju drugačiji i zdraviji odnos čovjeka prema njegovom užem i širem okruženju. Cilj etike zemlje je naučiti čovjeka skromnosti te mu pružiti pomoć kako bi shvatio da je u biotičkoj zajednici ovisan član. U svojim radovima A. Leopold koristio je terminologiju etičkog ekstenzionizma odnosno njegova etika je bila usmjerena na prirodu, a ne na čovjeka te je zbog tih uvjerenja jedan od najvažnijih boraca za ekologiju. U knjizi *Sand County Almanac: And Sketches Here and There* kojom postavlja osnovne ekološke činjenice te potiče na ekološku svijest. Strogo je osuđivao moderni materijalizam i konzumizam.

Arne Naess bio je norveški ekofilozof te glavni predstavnik radikalnog ekološkog mišljenja ekologije. Pojam dubinske ekologije Arne Naess, po prvi puta predstavlja 1972. godine u svome djelu pod nazivom *Plitki i dubinski dalekosežni ekološki pokret*. A. Naess razlikuje „plitku i dubinsku ekologiju“.¹ U središtu plitke ekologije su zdravlje i materijalni standard pučanstva prvenstveno u razvijenim zemljama, također se zalaže protiv zagađivanja i iscrpljivanja prirodnih resursa. Ukazuje na neposredne dužnosti prema prirodi, biosferi i naglašuje „biosferični egalitarizam“. Naess govori kako čovjek mora shvatiti i prihvatiti da je dio prirode odnosno da ne može prirodu shvatiti kao nerazdvojivu cjelinu.

Tomislav Markus bio je hrvatski filozof. Glavne teme njegovih znanstvenih radova korištenih u svrhu ovog završnog rada bile su ekološka etika, dubinska ekologija i suvremena ekološka kriza. U svojim istraživanjima *Ekološka etika – razvoj, mogućnosti, ograničenja* i *Dubinska ekologija i suvremena ekološka kriza : jedan bio-ekološki pogled* uvelike je doprinio daljnjem proučavanju ekologije.

Ivan Cifrić bio je hrvatski sociolog. Bavio se socijalnom ekologijom, sociologijom obrazovanja i sociologijom sela. Značajan je po brojem znanstvenim radovima, a osnovao je i časopis Socijalna ekologija. Pisac je brojnih znanstvenih djela ekološke tematike kao što su *Antropocentrična i biocentrična odgovornost za život* i *Ekološka edukacija. Utjecaj na oblikovanje novog identiteta?* u kojima pobliže prikazuje i objašnjava razlike između antropocentričnog i biocentričnog pokreta, te naglašava važnost ekološke edukacije i etike.

1.4. Znanstvena hipoteza i pomoćne hipoteze

Teorijsko istraživanje Ekološka kriza i benefiti ekološke etike. Provedeno je iz različitih aspekata povijesti, antropocentrizma, biocentrizma, održivog razvoja i zaštite prirode. U radu je postavljena sljedeća znanstvena hipoteza: shvaćanje posljedica ekološke krize u suvremeno doba krucijalno je za podizanje ekološke osviještenosti čovječanstva o ugrozi i opasnosti iste za ljudski život i cjelokupan živi svijet.

H1: Ekološka etika doprinosi suvremenom društvu i postaje sve važnija kada govorimo o suočavanju s izazovima poput klimatskih promjena, gubitka bioraznolikosti i onečišćenja

¹ Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary Inquiry, 16(1–4), 95–100.

okoliša. Iznimno je bitno razmišljati o odnosu prema prirodi i preuzeti odgovornost za očuvanje okoliša za buduće generacije.

H2: Suvremene ekološke krize sve su učestalije i snažnije te utječu na cijelu planetu Zemlju. Održivi razvoj doprinosi boljem djelovanju prema prirodi i ekološkoj krizi prvenstveno svojim gospodarskim pristupom.

H3: Zaštita okoliša svojim zakonima i regulativama od strane organizacija za zaštitu okoliša ostvaruje bitan utjecaj na ljudsko djelovanje prema okolišu i svim živim bićima.

1.5. Struktura rada

Završni rad sastoji se od četiri tematski povezanih dijelova.

Uvod završnog rada započinje problemom, predmetom i objektima istraživanja. Zatim se definira svrha, ciljevi i znanstvene metode korištene u ovom završnom radu. Izjašnjava se ocjena dosadašnjih mnogobrojnih istraživanja, te se postavljaju znanstvene i pomoćne hipoteze, uz opis strukture završnog rada.

Drugi dio rada naziva se uloga i važnost ekološke etike, a sastoji se od sljedećih cjelina: 2.1. definiranje i povijest ekološke etike, 2.2. Mogućnosti i ograničenja ekološke etike, 2.3. urbana ekologija, 2.4. antropocentrizam kao pravac ekološke etike, 2.5. biocentrizam kao pravac ekološke etike, 2.6. dubinska ekologija i 2.7. ekološka svijest.

Treći naslov naziva se značajke suvremenih ekoloških kriza, te se sastoji od cjelina: 3.1. definiranje ekološke krize, 3.2. suvremene ekološke krize, 3.3. uzroci i posljedice ekološke krize, 3.4. ekološke katastrofe, 3.5. UN globalni ciljevi održivog razvoja i 3.6 ciljevi održivog razvoja.

Četvrti dio rada naziva se zaštita okoliša te sadrži podnaslove 4.1. Rezolucija o klimatskoj i ekološkoj krizi u Europi i svijetu, 4.2. zaštita okoliša na području Europske unije, 4.3. zaštita okoliša na području Republike Hrvatske.

Na kraju završnog rada donosi se kratki rezime istraživane problematike u zaključku. Na samom kraju je popis literature te popis tablica, shema i grafikona.

2. ULOGA I VAŽNOST EKOLOŠKE ETIKE

Ekološka etika je znanstvena disciplina koja promišlja i objašnjava važnost pravilnog ponašanja ljudi prema ne-ljudskim bićima. Kroz povijest mnogi su eko-filozofi iznosili svoje definicije ekološke etike kao i svoja stajališta. U poglavlju Uloga i važnost ekološke etike prikazane su definicije ekološke etike kroz povijest, ali i njezina ograničenja. Također su prikazani i nekoliko pravaca ekološke etike. Navedeno se nalazi kroz nekoliko podnaslova:

- Definiranje i povijest ekološke etike
- Mogućnosti i ograničenja ekološke etike
- Urbana ekologija
- Antropocentrizam kao pravac ekološke etike
- Biocentrizam kao pravac ekološke etike
- Dubinska ekologija
- Ekološka svijest

2.1. Definiranje i povijest ekološke etike

Velikom i bogatom prošlošću čovječanstva koja se prethodnih godina razvija ubrzanim tempom što je dovelo do vjerovanja da se ljudi mogu tehnologijom i umjetnim tehnološkim svijetom odvojiti od prirode te da na taj način više neće biti ekoloških ograničenja. Ekološka etika je pojam novog doba nastao u 19. stoljeću, odnosno tada su nastale naznake koje suprotstavljaju rastućoj tehničkoj civilizaciji. Ekološka etika u ovom smislu nastoji normalizirati odnos ljudi i ne-ljudskih entiteta s težištem cjeline kao što su vrsta i ekosustav Zemlje². Mnogi svjetski filozofi ne slažu se s engleskim nazivom "environmental ethics" jer smatraju kako takav naziv nije dovoljno sveobuhvatan te stavlja čovjeka u središte, dok bi to trebala biti priroda i okoliš. Stoga se u većini znanstvenih djela koristi naziv „ekološka etika“. Budući da se ekološka etika suprotstavlja industrijalizmu, konzumerizmu i materijalizmu, jedan od glavnih predstavnika takvih stavova je Henry David Thoreau koji je smatrao da su sve dobre stvari divlje i slobodne te da je u divljini spas svijeta³. Uz H. D. Thoreaua, glavni predstavnik ekološke etike je John Muir koji je zastupao intrinzičnu vrijednost⁴ svakog bića bez obzira o ljudskim materijalnim ili duhovnim interesima. Izrazito je značajan američki pisac Aldo Leopold koji je strogo osuđivao

² Markus, T. (2004). *Ekološka etika – razvoj, mogućnosti, ograničenja*. Soc. ekol. Zagreb, Vol. 13, No. 1 (1-23)

³ Ibidem, str. 1-23

⁴

moderni materijalizam i konzumizam. A. Leopold jedan je od najvećih zagovornika ekološke etike koji je 1930-ih i 1940-ih osmislio osnovice etike zemlje (*land ethics*) koje pružaju drugačiji i zdraviji odnos čovjeka prema njegovom užem i širem okruženju. Cilj etike zemlje je naučiti čovjeka skromnosti te mu pružiti pomoć kako bi shvatio da je u biotičkoj zajednici ovisan član. U svojim radovima A. Leopold koristio je terminologiju etičkog ekstenzionizma odnosno njegova etika je bila usmjerena na prirodu, a ne na čovjeka te je zbog tih uvjerenja jedan od najvažnijih boraca za ekologiju.

U novije doba 1970-ih pojavio se novi val znanstvenika koji imaju novi pogled i uvjerenja o ekološkoj etici jer su smatrali kako ne treba biti radikalna odnosno prihvaćali su tehničko društvo te se temeljili na ekološkoj znanosti. Iako John Rodman pripada novom valu znanstvenika ekološke etike, on je zagovarao redukciju stanovništva, ekonomije i potrošnje, no u svojim radovima nije ponudio konkretna rješenja problema te je zbog toga bio kritiziran od strane eko filozofa Kenneth Goodpastera, Marka Sagoffa, Bairda Callicotta i drugih. Za ekološku etiku važan je Paul Taylor koji je zagovarao biocentričko shvaćanje prirode što znači kako individualni organizmi imaju imanentnu vrijednost. Biocentrizam se temelji na četiri načela:

1. Ljudi su članovi zemaljske zajednice te su ovisni o drugim vrstama
2. Prirodni eko sustavi složena su mreža među povezanih dijelova
3. Svaki organizam je teleološki centar života koji nastoji oko realizacije vlastitog dobra za razliku od strojeva, koji se izrađuju i nemaju samo svrhovitost
4. Svi su organizmi i vrste jednako vrijedni – nema viših i nižih vrsta jer ljudi u postuliranju specističke hijerarhije uvijek biraju proizvoljne kriterije koji njima najviše odgovaraju ⁵.

Jedan od prvih znanstvenika 70-ih godina prošloga stoljeća koji se zalagao za izgradnju nove ekološke etike bio je svećenik Holmes Rolston III. Njegova uvjerenja su kako treba urediti odnose između prirode i ljudi odnosno između prirode i kulture. Smatrao je kako zahvaljujući kulturi se ljudi mogu prilagoditi promjeni okoline te na taj način ostvariti slobodu od ekosustava dok se druga bića prilagođavaju okolini. Rolston, H.⁶ osmislio je teoriju vrijednosti čija je osnovica da svako biće ima intrinzičnu vrijednost koja postoji neovisno o ljudima te je ljudi trebaju poštovati. Smatra da su ljudi jedina bića koja mogu nešto vrednovati, ali to ne znači da

⁵ Markus, T. (2004). *Ekološka etika – razvoj, mogućnosti, ograničenja*. Soc. ekol. Zagreb, Vol. 13, No. 1 (1-23)

⁶ Rolston, (1988). *Environmental Ethics: Duties to and Values in the natural World*

su izvorišta svih vrijednosti. U znanstvenom radu⁷ H. Rolston navodi dominaciju kulture nad prirodom te da će Zemlja sve više biti upravljana planeta. Također smatra kako je kultura potpuno osvojila prirodu i sada mora naučiti živjeti u skladu s njom. Isto tako govori o tri osnovna uzroka ekološke krize, a to su: demografska eksplozicija, posebno u zemljama juga, pretjerana potrošnja u državama sjevera, te nejednaka distribucija dobara. H. Rolston slagao se s A. Leopoldovom etikom zemlje, no smatrao je da je previše lokalna te da treba osmisliti i provesti globalnu etiku za Zemlju kao *home planet*. Isto tako zagovaratelj A. Leopoldove etike zemlje bio je ekofilozof Baird Callicott koji je kritizirao animalističku filozofiju za koju je smatrao da je ekološki suprotstavljena etici zemlje. Zagovarao je antropocentrički ekstenzionizam prema kojem je čovjek mjera sviju stvari, ali s druge strane zalagao se i za etiku zemlje.⁸ B. Callicott je kritizirao moderni koncept divljine jer je smatrao da zagovara dualizam, etnocentrizam i statičnost, no kao i drugi ekofilozofi zalaže se za očuvanje prirode te njeno proširenje divljine na temeljnim načelima konzervacijske biologije i *wildlands* projekta. Imao je novu paradigmu koju zove rekonstruktivni postmodernizam koji zastupa holističku i organsku koncepciju prirode te se temelji na teoriji relativnosti, ekologije, kvante fizike i teoriji evolucije. Bez navedene paradigme i ekocentrične etike ljudi neće moći opstati na Zemlji te je navodio kako je potrebna globalna ekocentrična etika i poštivanje intrinzične vrijednosti prirode.

Don Marietta slaže se s uvjerenjima ekološkog holizma koji se temelji na vrijednostima humanističke etike koja se odnosi na ljudskoj slobodi, individualnim i pravima čovjeka, socijalnoj pravdi i spoznajama ekoloških znanosti. Kritički holizam prihvaća međusobnu povezanost svih živih bića, ekosustava i vrsta, no pokušava izbjeći negaciju važnosti ljudske osobe i kulture. D. Marietta slagala se s načelima ograničenog antropocentrizma koji se zauzima za ljude i polazi od humanističkih vrijednosti, ali isto tako iskazuje poštovanje dubinskoj ekologiji koja je suprotnost antropocentrizmu te je zagovarala nedostatke humanističke etike i zauzimala se za čovjekovu pripadnost prirodi. Ekofilozofija Laure Westre temelji se na načelu integriteta koji predstavlja varijantu ekocentričnog holizma, a on se temelji na teoriji ekosustava i značaju funkcionalnog diverziteta. L. Wastra smatra kako je ekološka kriza kulminacija ljudske zablude da mogu uspješno upravljati složenim ekološkim sustavima. Isto tako zagovara dubinsku ekologiju, Leopoldovu etiku zemlje kao i *wildlands project* koji predstavlja primjer koncepata bliskih načelu ekointegriteta jer zagovaraju ekocentrički holizam odnosno odnos

⁷ Rolston H. (2011). The Future of Environmental Ethics. Royal Institute of Philosophy Supplement.;69:1-28.

⁸ Markus, T. (2004). *Ekološka etika – razvoj, mogućnosti, ograničenja*. Soc. ekol. Zagreb, Vol. 13, No. 1 (1-23)

između svih oblika života, poštovanje neljudskih cjelina i pripadnost čovjeka prirodi. Još jedan zagovaratelj ekocentričkog holizma bio je Eric Katz, a kritizirao je antropocentrizam koji čovjeka i ljudske interese smatra središtem svih vrijednosti, a prirodu i okoliš tretira kao sredstvo za ljudske ciljeve. Ekofilozof Andrew Light zastupao je radikalniju ekološku filozofiju jer je smatrao da liberalna demokracija nije ekološki održiva zbog kapitalističke ekonomije i rasipničke potrošnje, no kasnije je ublažio svoje stavove kako bi potaknuo širu javnost i njeno promišljanje. Stavovi većine ljudi slažu se s Lightovim metodološkim environmentalnim pragmatizmom zagovarajući prosvijećeni antropocentrizam. Za razliku od drugih ekoloških filozofa A. Light smatrao je da veći gradovi nisu ekološki destruktivni te da u njima ljudi mogu živjeti ekološki odgovorno. Bio je veliki pobornik pokreta ekorestauracije koja bi trebala obnoviti ljudske veze sa prirodom i osigurati dugoročnu ekološku stabilnost. U tom konceptu A. Light potiče izgradnju *demokratske zelene tehnologije*. Mišljenja je da eko filozofi osim što provode znanstvene radove o ekološkoj krizi i očuvanju prirode trebaju omogućiti spajanje ekosustava sa čovjekom te njegovim tehnološkim razvitkom i racionalnijom potrošnjom. Garrett Hardin kritizirao je humanističku etiku te je smatrao da su priroda i Zemlja važniji od ljudskoga života te se zalagao za redukciju stanovništva. Za njega je smrt sastavni dio normalnoga života te svi koji to odbacuju, povećavanju količinu patnje u svijetu. Uz G. Hardina, Ann i Paul Ehrlich podržavaju teoriju demografske ekspozicije kao glavnu prijetnju ekološkom integritetu, no za razliku od Hardina kritiziraju konzumizam i njegovo oponašanje u svijetu, a također su zagovarali dubinsku ekologiju. Američki popularni biolog Barry Commoner smatrao je da su kemijske, automobilske i nuklearne industrije najveći neprijatelji ekologije, te je bio mišljenja kako industrija manipulira potrošačima i usađuje im „lažne potrebe“. Sa druge strane nalaze se biolozi Edward O. Wilson i Stephen Kellert koji su zastupali antropocentričku ekološku etiku koja bi ljudima nametnula genetski urođenu biofiliju i simpatiju prema neljudskim entitetima. E. O. Wilson se zalagao za održavanje globalne tehnološke svijesti čovjeka te je zagovarao upravljanje Zemljom i učinkovitiji ekomenadžment. Prema antropologu i naturalistu Paulu Shepardu širenje civilizacije umjesto sakupljača – lovca je bio početak katastrofe od kojeg se čovječanstvo do danas nije oporavilo. P. Shepard smatra da je osnovni uzrok ekoloških i drugih problema današnjeg čovjeka prevelika razlika između genetsko – evolucijske osnovice i kulturnog okruženja koje ne pruža mogućnost zadovoljenja ljudskih pleistocenskih potreba. Urednik časopisa *Environmental Ethics* Eugene Hargrove zagovara slabi antropocentrizam odnosno da je estetika važnija od etike te da ona treba biti

osnovica ekološke zaštite jer uništavanje prirode je poput uništavanja umjetničkog djela.⁹ Peter Wenz zagovara sinergističku ekološku etiku koja daje važnost intrinzičnoj vrijednosti i interesima neljudskih pojedinačnih bića i kolektivnih cjelina te je usko povezana s dubinskom ekologijom, ekofeminizmom i etici zemlje. Ekološki sinergizam uvažava prirodu i ljude te se zalaže za ograničenje ljudske tehnološke moći i besmislene potrošnje kao i za učenje od sakupljača – lovaca koji su izrazito poštovali zemlju i prirodne procese. James Sterba zastupa neegalitarni biocentrizam koji priznaje intrinzičnu vrijednost svih vrsta ali daje prednost ljudskim osnovnim interesima.

Povijest ekološke etike obrađena sa mnogih stajališta kao što su filozofija, biologija, antropologija i druge znanosti. Osnivanjem nove ekološke etike potrebno je proučiti dubinsku ekologiju, ekofeminizam ali i kritike moderne civilizacije.

2.2. Mogućnosti i ograničenja ekološke etike

Mnogi znanstvenici i eko filozofi doprinijeli su ekološkoj etici, no također su iznijeli brojne kritike u području eko filozofije. Oštro su kritizirali antropocentrizam odnosno čovjeka kao središte sustava te su odbacivali tradicionalni dualizam prirode i kulture. Iznimka su kršćanski ekološki etičari Rolston i Attfield koji su prihvaćali fizičku ovisnost ljudi u ekosferi. Svi ekološki etičari složili su se u kritici neobuzdanog povećanja stanovništva i rasipničke želje čovjeka odnosno konzumizma te traže njihovo ograničenje. Zalažu se za metafizički holizam zbog mišljenja kako je cjelina više od sume dijelova i ističu međupovezanost. U svojim znanstvenim radovima često kritiziraju humanistički subjektivizam, konzumerizam, specističke hijerarhije, instrumentalne racionalnosti, mehaničke paradigme, tehnoinstrumentalizam i druge osobine modernog društva. Branili su koncept intrinzičnih vrijednosti vrsta i ekosustava. Posebno su kritizirali antropocentričke poglede u zapadnoj etici jer je ignorirala neljudski svijet, nego se zanimala velikom većinom za međuljudske odnose. Velika većina ekoloških etičara mišljenja su kako je potrebno umanjiti važnost čovjeka te su u svojim radovima iznosili tezu kako čovjek ne smije imati posebno mjesto u prirodi jer su smatrali da čovjek vrši destrukciju prirodnih resursa. U svojim kritikama ekološki etičari slažu se sa načelima dubinske ekologije koja predstavlja pomalo ekstremno mišljenje u novijoj eko filozofiji. Oni navode kako je potrebno ograničiti ekspanziju antropogenog čimbenika, ali bez konkretnog plana za njegovo

⁹ Markus, T. (2004). *Ekološka etika – razvoj, mogućnosti, ograničenja*. Soc. ekol. Zagreb, Vol. 13, No. 1 (1-23)

izvođenje. Ekološki etičari smatraju da o ljudima ovisi hoće li i kako tehnologija biti upotrijebljena, pozitivno ili negativno, a na etici je da se zauzme da pozitivna ekološka načela. Razdijeljenog su mišljenja oko Baconovog programa jer se velika većina nije slagala da se čovjek treba emancipirati od prirode i njezinih ekoloških ograničenja te ostvarivanja ljudskog gospodarstva nad prirodom. Zauzimaju stav kako se čovjek treba pobrinuti za prirodu odnosno preuzeti dužnost i odgovornost o drugim vrstama i ekosustavima što podrazumijeva i dualizam. Baird Callicott bio je filozof koji je proučavao i biologiju te je smatrao da je ekoupraviteljstvo najefikasniji koncept za ekološku stabilizaciju odnosa tehničke civilizacije s ekosustavom i prirodom. Ekološki etičari rijetko se zalažu za ideju povezivanja elemenata mnogih različitih kultura odnosno za transkulturalni utopizam koji je prisutan kod dubinske ekologije, ekopsihologije, ekofeminizma i socijalne ekologije. Činjenice ne potvrđuju mišljenje ekoloških etičara da je potrebna nova etika, a ne redukcija antropogenog čimbenika. U stvarnom životu, položaj antropogenog čimbenika je primaran, a etika sekundarna jer drugo služi za opravdanje prvog.¹⁰ U današnje vrijeme, čovjek želi i nastoji „osvojiti prirodu“ kako bi povećali razinu potrošnje i još više razvili tehnologiju zbog uvjerenja kako postižu „blagostanje i napredak“. Navedeno ukazuje na razlike u društvu jer različite kulture prihvaćaju prirodu te je poštuju, dok drugi iskorištavaju prirodu za sirovinu u smislu vlastitog ekonomskog napretka. Zbog kulturoloških i svjetonazorskih razlika u društvu te zbog različitih standarada vrlo zahtjevno je provesti globalnu ekološku etiku koja bi omogućila blagostanje između čovjeka, tehnologije, kulture i prirode. T. Markus navodi kako u tehničkom društvu niti jedna teorija ili disciplina ne može steći popularnost bez prihvaćanja Baconovog programa koji toliko štiju svi industrijalisti i konzumeristi. U takvom društvu poželjno je i važno posjedovati i trošiti te se izgubila razlika između vitalnih potreba i trivijalnih želja jer ono što su nekad bile želje, u budućnosti sve više postaju vitalne potrebe, a zaboravili smo na društvena dobrobiti i briga za okoliš. Modernom tehničkom čovjeku konzumerizam je postao put do sreće, slobode i zdravlja. Ekološki etičari navode kako razmišljanje o budućim naraštajima treba biti aktivan i važan poticaj za djelovanje pozitivnog ekološkog ponašanja, dok tehničko društvo smatra kako je razvojem tehnologije moguće riješiti sve današnje probleme kao i probleme u budućnosti pa tako i ekološke. U prošlosti su ljudi mislili na buduće naraštaje kroz nekoliko generacija, dok današnje tehničko društvo razmišlja o budućnosti do četiri godine odnosno do idućih političkih izbora. Ljudi su oduvijek pa tako i danas nesvjesni i iracionalni graditelji kulture. Ekološki etičari smatraju kako se određene etičke odrednice trebaju proširiti na ne-ljudske vrste i vjeruju u etički

¹⁰ Markus, T. (2004). *Ekološka etika – razvoj, mogućnosti, ograničenja*. Soc. ekol. Zagreb, Vol. 13, No. 1 (1-23)

ekstenzionizam te da je moguć napredak socijalnog i kulturnog čovječanstva. Baird Callicott u svom radu¹¹ navodi kako je humanistička etika izvršila mnoštvo pozitivnih utjecaja u modernoj civilizaciji u teoriji koju je sada potrebno provesti i u praksi. Ekološki etičari smatraju kako je moguć ekološki napredak ako čovjek pokaže inicijativu te uloži određeni trud i napor u ostvarenju rješenja problema ekološke krize.

2.3. Urbana ekologija

Urbana ekologija ulazi u humanu ekologiju, a bavi se izgrađenim okolišem i još neizgrađenim prostorom. To uključuje održavanje, zaštitu i čuvanje izgrađenog i neizgrađenog okoliša od štetnih utjecaja koji su nastali ili mogu nastati građenjem¹². Upravo jedna od najvažnijih čovjekovih potreba zbog vlastite egzistencije je naučiti živjeti u skladu s prirodom, a prilikom uređenja i kreiranja urbanog prostora potrebno je voditi se temeljnim ljudskim načelima koja govore kako razvoj treba biti usklađen i sa potrebama stanovništva. Današnja proučavanja ekologije grada premalo su posvećena ekološkoj osviještenosti grada, a više pojedinačnim problemima, poput onečišćenja zraka, vode, zemlje i organizama, te potaknuto time ugrožavanje ljudskih života. Velikom gustoćom stanovništva i prekomjernom proizvodnom, čovjek je uništio i modificirao ekološke podsustave u urbanim središtima. Zbog navedenih razloga 1990 – ih nastala je ideja o održivosti urbanog razvoja koji odražava skladni odnos između društva, politike, ekonomije i okoliša te na taj način je postala novi izrazito bitan etičko – ekološki pojam. Europska komisija 1989. godine je formalno prihvatila održivi razvoj kao vodeću odrednicu društvenih i tehničkih odnosa kako bi se zaštitila priroda i čovjekova okolina za korištenje sadašnjih i budućih naraštaja. Pojavom industrijalizacije i tehničkog društva gradovi su znatno promijenjeni, a priroda se pretjerano devastira i eksploatira. Današnji gradovi se razvijaju ubrzano i bez dovoljne pažnje usmjerene kvaliteti življenja, a to se može promijeniti primjenom urbane ekologije. Svrha moderne ekologije je: istražiti antropogene promjene u domaćinstvu prirode, stvoriti kontrolne mehanizme za njihovo praćenje, izraditi pouzdane modele sistematskih procesa, pravovremeno upozoravati odgovarajuće nacionalne i internacionalne institucije na posljedice raznih gospodarskih zahvata te pružiti osnove za etički opravdane društveno–političke odluke za očuvanje okoliša, ljudskog društva i cijele biosfere.¹³

¹¹ Callicott, J. Baird (ed.) (1989). *In Defense of the Land Ethic: Essays in Environmental Philosophy*. SUNY Press.

¹² Morsan, B., Vahčić Lušić, M., Mladina, I. (2007) *Urbana ekologija i društveni uzroci devastiranja okoliša građenjem*. Društvena istraživanja, 3 (89), p. 455-476, str.456

¹³ Krstinić Nižić, M. i Zubović, N. (2016). *Urbana ekologija kao temelj suvremenog življenja*. Zbornik Veleučilišta u Rijeci, 4 (1), 45-58.

Suvremeno urbano i industrijsko društvo značajno mijenja prirodne sustave te svjesno ili nesvjesno stvara nove eko sustave. Zbog urbanizacije nastaje takozvani *heat – island* efekt što znači da je u gradovima prosječna temperatura viša od njihove okolice što rezultira značajno dužim periodima rasta vegetacije. Eko filozofi smatraju kako održivi razvoj treba što više očuvati resurse tla kroz primjenu različitih mjera ali i aktivno sudjelovati u obnavljanju i stvaranju kako bi se što manje uništio okoliš. Dok znanstvenici zagovaraju održivi razvoj, njihovi protivnici to smatraju stagnacijom jer je njihovo stajalište kako nešto održivo ne može dovesti do daljnjeg razvoja i napretka. Ekološku krizu potrebno je shvatiti i kroz urbanizaciju te zatražiti i provesti rješenja ekološke etike utemeljeno na normama ponašanja, vrednotama te učestalim utjecajem na čovjekovo ponašanje prema prirodi i ekosustavima. Također potrebno je provoditi mjere urbane ekologije na način suradnje društva s lokalnim vlastima imajući na umu zajedničke interese održivog razvoja i dobrobit prirode.

2.4. Antropocentrizam kao pravac ekološke etike

Antropocentrizam polazi od ideje kako je čovjek središte i temelj zbiljnosti, te smatra da se sve u svijetu odnosi na njega i kako ima vrhovnu vrijednost nad drugim živim bićima. U antropocentričnoj etici moralnost se ograničava na ljudsku zajednicu, odnosno samo ljudi kao umna i slobodna bića mogu biti subjekti i objekti moralnosti. Čovjek je najrazvijenije biće čime postaje moralno i pravno odgovoran za svoje postupke prema drugome čovjeku po antropocentričnim etičkim načelima. Prema tim načelima čovjek kao i njegov život vrhovna su vrijednost što znači da je istodobno moralni subjekt i objekt.

Antropocentrizam uzdiže ljudskost i duhovnost iznad prirode te se okrenuo protiv nje i smatra kako čovjekovo ponašanje nije podvrgnuto nikakvim moralnim obzirima i pravilima. U dalekoj prošlosti čovjek se smatrao neodvojivim od prirode i njenog biljnog i životinjskog svijeta te se s njome identificirao. Do promjena je došlo tijekom prijelaza ljudi iz pastirskog načina života u statičan način života poljoprivrednika koji promišljeno obrađuje prirodu. Prema kršćanstvu vjeruje se kako je Bog predao prirodu čovjeku jer čovjek ima razum i volju i time je određen za gospodara. No sa druge strane čovjek nema pravo promijeniti ono što je Bog stvorio jer bi se smatralo da čovjek može napraviti bolje nego što je sam Bog. Antropocentrizam obuhvaća samo ljudske odnose prema prirodi, a ne i prema Bogu.

Gledajući s antropocentričnog stajališta jedino čovjek je moralno biće s karakteristikama slobodne volje i razuma. Jedan od najvećih pobornika antropocentrične etike bio je John

Passmore koja za njega nema razornu snagu u tolikoj mjeri, smatra da se može i mora pronaći ispravan način djelovanja prema prirodi. No zastupao je i tezu kako ljudi nisu jedini subjekt moralnosti već i jedini njezin objekt, a iz toga možemo zaključiti njegovu misao da ne postoji ljudska dužnost prema ostalima, životinjama i biljkama. Prema antropocentričnoj etici ljudska odgovornost je usmjerena samo za socijalni oblik ljudskog života, a ne i za prirodu i život drugih bića. U suvremeno doba priroda i njezina vrijednost postale su djelom ljudske neodgovornosti. Mnogi autori imaju različita mišljenja o prirodi, te smatraju kako je jedan od zadataka ekološke etike naznačiti na koji način se priroda može i mora uključiti u moralno područje. Angelika Krebs razmatra na koji način možemo opravdati antropocentričnu etiku u odnosu na ekološku krizu te je li takva teorija opravdana. Antropocentrizam je prihvaćen u društvu jer se temelji na industrijalizaciji, poslovnom uspjehu i tehničkim dostignućima.

U velikoj ljudskoj želji da i dalje bude mjerilo svega, u modernom društvu izražena je kompetitivnost te dolazi do sukoba interesa između različitih kultura u ekosustavu, a navedeno izrazito šteti prirodi. Postavlja se pitanje ima li priroda vlastitu vrijednost ili vrijednost samo za čovjeka. U današnje vrijeme Zemlja je onečišćena te su ne – ljudska živa bića ugrožena, a tome je uvelike pridonio čovjek jer je smetnuo s uma da je i on član te zajednice koju nazivamo ekosustav. „Čovjek je odgovoran prema samome sebi i iz te moralne dužnosti prema sebi, dužan je biti odgovoran prema ne – ljudskom svijetu“¹⁴. Čovjek po svojoj naravi ne može biti neantropocentrično biće, no može razviti *etiku humaniteta* odnosno stupnjevitu solidarnost sa svim živim bićima, prirodom, ekosustavom i cjelinom u kojoj je i on sastavni član.

2.5. Biocentrizam kao pravac ekološke etike

Razvojem gospodarstva, industrijalizacije i tehnike, čovječanstvo već duže vrijeme prati svjesno i nesvjesno razaranje prirode što je doprinijelo ekološkoj krizi, ali je i započelo ekološko i etičko razmišljanje o načinima sprječavanja štetnih posljedica takvog načina života. Biocentrizam kao pravac ekološke etike zahtijeva razmatranje odnosa između čovjeka i prirode. Smatra se kako priroda ne postoji samo iz razloga kako bi je čovjek koristio, već je dana svim živim bićima na raspolaganje. Albert Schweitzer zalagao se i vjerovao je da je život svakog i sviju jednako važan i jednako vrijedan poštovanja bez iznimaka. No, ubrzo je uočio kako ipak postoji hijerarhija vrijednosti života kroz hranidbeni lanac. Jedno od najvažnijih načela

¹⁴ Cifrić, I. (2005). *Antropocentrična i biocentrična odgovornost za život*. Soc. ekol. Zagreb, Vol 14, No. 3 (195-215), str. 203

biocentrizma je kako je svako živo biće jednako vrijedno te kako svako biće ima svoju intrinzičnu vrijednost. Upravo takvo stajalište zastupao je S. Hampshire, smatrajući kako je isto umre li biljka ili čovjek ili životinja jer se u svim slučajevima radi o živim bićima. Za radikalne biocentriste važan je prirodni poredak u cjelini kao objekt bezuvjetnog poštovanja, a ne samo jedan dio, što znači da je važna cijela priroda i ekosustav bez obzira radi li se o malom ili većem živom biću. Zastupnicima biocentrizma, mnogi znanstvenici iz različitih područja upućuju prigovor da niječu analogiju pojma života, smatrajući kako čovjek umire na ljudski način, a biljka ili životinja na svoj drugačiji način.

Budući da je čovjek sastavni ovisni član ekosustava i prirode, važno je i nužno sjediniti se s prirodom u suživotu na način da shvati njezine ciljeve i potrebe te da shvati u kojoj mjeri ovisi o drugim organizmima. Ljudski rod je najrazvijenije biće što mu je omogućilo da postane moralno i pravno odgovorno za svoje postupke, a samim time mu je i dana obaveza i dužnost moralnog ophođenja prema drugim organizmima jer upravo takav način razmišljanja vodi ka budućnosti.

Biocentrizam je stav poštovanja prirode tvrdi Jayme Johnson, pri čemu stavlja pozornost na ulaganje truda i napora da živimo život u skladu sa poštivanjem dobrobiti i vrijednosti svih živih bića. Osnovne tvrdnje biocentrizma prema Johnsonu su:

1. Ljudi su članovi životne zajednice zajedno sa svim ostalim vrstama i pod jednakim uvjetima u zajednici sudjeluju.
2. Ova je zajednica sustav u kojoj su svi članovi međuovisni.
3. Svaki je organizam teleološko središte života, odnosno svaki organizam ima svrhu i razlog postojanja, koji je sam po sebi dobar i vrijedan.
4. Ljudi nisu inherentno superiorni drugim vrstama.¹⁵

Jedan od najvažniji znanstvenika ekološke etike je Aldo Leopold koji zagovara Etiku zemlje u svom istoimenom eseju, govori kako bi se etika trebala proširiti na zemlju kao „evolucijsku mogućnost i ekološku potrebu“. Prema njemu ljudi imaju instinkt koji ih potiče na međusobno natjecanje, no s druge strane njihov um ih potiče na suradnju s drugima. Također navodi kako biocentrična etika proširuje granice kolektiva koji uključuje sva živa i neživa bića. Smatra kako bi taj stav aktivirao ljudsku zajednicu na suradnju sa zemljom i sveopću dobrobit. U prošlosti suparnici biocentrizma često su bili antropocentristi, no u suvremeno doba sve veći broj

¹⁵ Johnson, O., Jr. (2008). Ecology in educational theory: Thoughts on stratification, social mobility & proximal capital. *The Urban Review*, 40(3), 227–246.

biocentričnih znanstvenika zalaže se za pokušaj pronalaska kompromisa, kojim bi se potaknulo na stvaranje teorije prikladne za obje strane.

Biocentrizam se treba shvatiti kao stav prema životu, a ne kao skup pravila kojih bi se trebalo strogo pridržavati. Biocentrična etika predlaže kako se prema svakome biću treba pristupiti sa poniznošću i strahopoštovanjem jer na taj način ljudski život može postati smisleniji.

2.6. Dubinska ekologija

Pojam dubinske ekologije Arne Naess, po prvi puta predstavlja 1972. godine u svome djelu pod nazivom *Plitki i dubinski dalekosežni ekološki pokret*. Arne Naess razlikuje „plitku i dubinsku ekologiju“.¹⁶ U središtu plitke ekologije su zdravlje i materijalni standard pučanstva prvenstveno u razvijenim zemljama, također se zalaže protiv zagađivanja i iscrpljivanja prirodnih resursa. S druge strane Arne Naess zagovara „dubinsku ekologiju i dubinski ekološki pokret“ koji suprotno od „plitke ekologije“ ukazuje na neposredne dužnosti prema prirodi, biosferi i naglašuje „biosferični egalitarizam“. Dubinski ekološki pokret za cilj ima dobrobit cijele zajednice. Uz Dubinski ekološki pokret, tvorac je i *ekozofije T* koja predstavlja filozofiju ekološke ravnoteže, za koju se smatra da je njegov osobni prilog navedenom pokretu te raspravi o ekološkoj etici i ekofilozofskom pogledu odnosa između kulture i prirode. U knjizi *Ecology, Community and Lifestyle*¹⁷ navodi kako je njegova ekofilozofija težnja za radikalnom promjenom odnosa prema prirodi i svijetu kao cjelini. Također smatra kako promjena svijesti pojedinca trebala bi omogućiti promjenu društvenog sustava vrijednosti. U svojoj ekozofiji ponudio je osnovu za novu ontologiju koja pozicionira ljudski rod kao neodvojivi od prirode.¹⁸ Svrha *ekozofije T* je da ništa ne postoji odvojeno od cjeline odnosno da je sve međusobno povezano. Za dubinski ekološki pokret i Arne Naessa najbitnije su dvije osnovne norme: samoostvarenje i biosferična jednakost. Tvrdnju o povezanosti svega u prirodi zastupa i Barry Commoner koji je predstavio četiri ekološka zakona: 1. sve je međusobno povezano, 2. sve se preoblikuje (sve nekuda ide), 3. priroda znade najbolje i 4. nema besplatnog ručka.¹⁹ Brojna znanstvena područja upozoravaju kako se suvremeno društvo nalazi u vrlo nepovoljnoj situaciji

¹⁶ Naess, A. (1973). The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary Inquiry, 16(1–4), 95–100.

¹⁷ Naess, Arne (ed.) (1989). Ecology, community, and lifestyle: outline of an ecosophy. New York: Cambridge University Press.

¹⁸ Ibidem, str. 56.

¹⁹ Commoner, B. (1971). The closing circle: nature, man, and technology. First edition. New York, Alfred A. Knopf, str. 29-44.

te ako nastavimo živjeti istim tempom i stilom, rezultirati će negativnim posljedicama. Naess smatra kako ekološka kriza može potaknuti nove socijalne oblike za koegzistiranje s visokom razinom kulturno integrirane tehnologije, ekonomskim progresom i manje restriktivnim životnim iskustvom.

Dubinska ekologija usmjerena je protiv bilo koje vrste manipulacije prirode i okoliša te nastoji umanjiti štetnosti napretka i ekonomskog razvoja. Arne Naess s Georgom Sessionom postavio je glavna načela pokreta dubinske ekologije u osam točaka, što su nazvali deep ecology platform.²⁰

1. Dobrobit ljudskog i ne - ljudskog života na Zemlji ima intrinzičnu vrijednost. Vrijednost ne – ljudskog života neovisna je o njezinoj korisnosti za uske čovjekove ciljeve.
2. Bogatstvo i raznolikost životnih oblika ima vrijednost u sebi i pridonosi procvatu ljudskog i ne - ljudskog života na Zemlji
3. Ljudi nemaju pravo smanjivati ovo bogatstvo i raznolikost osim za zadovoljavanje svojih vitalnih potreba.
4. Današnji ljudski utjecaj na ne – ljudski svijet je prekomjerman i ta situacija se ubrzano pogoršava.
5. Dobrobit čovjeka i njegovih kultura kompatibilna je sa smanjenjem ljudske populacije. Dobrobit ne – ljudskog života zahtijeva smanjenje ljudske populacije.
6. Značajno poboljšanje životnih uvjeta nužno zahtijeva promjenu u politikama. Prvenstveno to se odnosi na osnovne ekonomske, tehnološke i ideološke strukture.
7. Duhovna promjena odnosi se uglavnom na ocjenjivanje kvalitete života (visokog u situaciji intrinzičnih vrijednosti), a ne na slijeđenje visokog standarda života. Tako će se dobiti stvarna osjetljivost razlikovanja između „ogromnog“ i „velikog“.
8. Oni koji prihvate naprijed navedene točke imaju obvezu da izravno ili neizravno sudjeluju u pokušaju implementacije nužnih promjena.

Dubinska ekologija počiva na mogućoj identifikaciji čovjeka s drugim pojedincima, društvima i vrstama, te što je veća raznolikost to je veće samoostvarenje u ekološkom smislu. Franz-Theo Gottwald ističe deset vrednota vrijednosnog kanona dubinskog ekološkog pokreta: 1. obzirnost prema životnim procesima; 2. bazična demokracija; 3. osobna i socijalna odgovornost; 4. nenasilje; 5. decentralizacija; 6. lokalna zajednički organizirana ekonomija; 7. transpatrijahalni

²⁰ Cifrić, I. (2002) *Dubinski ekološki pokret. Ekozofija T Arne Naessa*. Filozofski fakultet, Zagreb, str. 33 – 34.

odnosi; 8. respekt raznolikosti; 9. globalna odgovornost; 10. generacijska svijest.²¹ Naess govori kako čovjek mora shvatiti i prihvatiti da je dio prirode odnosno da ne može prirodu shvatiti kao nerazdvojivu cjelinu. U svojim radovima češće koristi riječ „ekosfera“ umjesto „biosfera“ kako bi dodatno naglasio zajedništvo jednog modela ekosustava. Još jedan značajan pojam je biosferni egalitarizam odnosno biosferična jednakost kojim Naess izjednačuje važnost svih bića u biosfernoj zajednici. Također navodi kako čovjek ponekad treba odustati od svojih sekundarnih potreba i prohtjeva ako to ugrožava potrebe drugih vrsta. Zalaže se i za raznolikost i simbiozu te govori „živjeti i pustiti da žive je učinkovitije ekološko načelo nego ili ti ili ja“.²² Za jednakost živih bića zalaže se i s antiklasnim stajalištem, a P.W.Taylor podržava o jednakosti čovjeka s ne-ljudskim živim bićima. Dubinska ekologija i Arne Naess mogu se usporediti s Aldom Leopoldom i etikom zemlje jer obje filozofije polaze od funkcionalne zajednice. Važno je napomenuti kako čovječanstvo utječe na dinamičnost ravnoteže svijeta i da je stvorena neravnoteža te da čovjek ne smije uzimati prosperitet svoje vrste kao kriterij cjelokupne ravnoteže nego treba razmišljati i djelovati u prosperitetu cijele biotičke zajednice. Jedno od načela dubinske ekologije govori kako borba protiv zagađenja i nedostatka resursa ne smije se ograničiti samo na zagađivanje i pitanje dostatnosti resursa, a pritom ne uzimati u obzir socijalne odnose. Priroda i okoliš kao i svijet jesu složeni no ne i komplicirani, te ta dva pojma treba razlikovati. Naess tvrdi da načelo kompleksnosti podrazumijeva podržavanje podjele rada, ali ne i fragmentiranje rada. Također smatra da treba povećati lokalnu autonomiju i decentralizaciju jer se na taj način može bolje kontrolirati zagađivanje ali i ušteda resursa.

Jedan od najvažnijih pojmova ekozofije T predstavlja samoostvarenje (*self – realisation*) koje se može interpretirati kao: *Self – realisation* (s velikim S) i kao *self – realisation* (s malim s). Naess objašnjava samoostvarenje kao cjelinu koja uključuje i ostala jastva, time je pokušavao spojiti životnu cjelinu sa ljudskim individualnim potrebama i željama. Samoostvarenje prema Naessu podrazumijeva i biotičku zajednicu sa svojom jedinstvenom raznolikosti. U filozofskom smislu ekozofija proširuje pravo na život za sva živa bića pa tako i na prirodu jer smatra da je priroda živi organizam. Iz tog razloga čovječanstvo nema pravo uništavati prirodu niti prekidati tijekom njenoga života. Za ekofilozofiju nužna je ekološka etika ali tako da smo spremni pokazati ljubav prema prirodi te žrtvovati svoje osobne interese. Samoostvarenje prema ekozofiji označava postizanje neke vrste stupnja savršenstva.

²¹ Gottwald, Franz-Theo; Klepsch, Andrea (1995). *Tiefenökologie: Wie wir in Zukunft leben wollen*, str. 22.

²² Naess, A. (1996). *Bergründung der Tiefenökologie*. In *Jahrbuch Ökologie*. München: Beck str. 132

U brojnim područjima pa tako i ekozofiji često se spominje pojam vrijednosti. U ekozofiji riječ je o intrinzičnoj vrijednosti koja predstavlja vlastitu vrijednost te sadrži neku dobrobit. Važno je napomenuti kako intrinzična vrijednost je neovisna o našoj procjeni. „Jedna od osnovnih normi dubinske ekologije ukazuje da svaki oblik života ima u principu pravo živjeti i uspješno se razvijati. Tako kako je svijet stvoren, naravno, moramo ubijati da bi smo mogli jesti. Ali u dubinskoj ekologiji postoji osnovna intuicija prema kojoj nemamo pravo ubijati druga živa bića bez dovoljnog osnova“ (Naess, 1995 str.46).²³ Prema tome navodi nekoliko kriterija za procjenu intrinzične vrijednosti, ako biće ima vječnu dušu znači da ima veću intrinzičnu vrijednost od bića koje je vremenski ograničeno ili uopće nema dušu. Isto tako ako biće može zaključivati tada ima veću vrijednost od onoga koje ne može zaključivati ili je nerazumno. Također smatra ako je biće svjesno sebe te ima mogućnost izbora znači da ima veću vrijednost od bića koje nema takvu svijest. Zadnji kriterij je u slučaju ako je biće viša životinja u evolucijskom smislu to podrazumijeva veću vrijednost od onih koji su znatno niže na evolucijskoj ljestvici.

Vrijednost prirode čovjek treba osvijestiti i ostvariti kroz proces socijalizacije, te bi suvremena edukacija trebala čovjeka više educirati o senzibilnosti prirode i ekološkim ciljevima. Kroz taj proces čovjek ostvaruje svoje ekološko jastvo. Naess navodi kako je problem što u našem društvu su osjećaji nezreli te nam je na raspolaganju preveliki potencijal razaranja. Priznajući intrinzičnu vrijednost prirode i drugih bića, vrednujemo i sami sebe. Uz uzrečicu „živi i pusti druge da žive“ stvaramo svoj identitet odnosno intrinzičnu vrijednost te se povezujemo s tuđim intrinzičnim vrijednostima. Svrha dubinskog ekološkog pokreta nije u ekološkim zahtjevima za promjenom sadašnjosti kako se može dogoditi nego je znatno dublji smisao. Naess to imenuje supstancijalna preorijentacija naše cijele civilizacije. Ljudi kao evolucijski najnaprednija bića raspolažu različitim načinima spoznaje svijeta jer se služe brojnim receptivnim organima ali i razumom kojim upravlja svojim postupcima. Suvremeno društvo uglavnom se pouzda na spoznaju razuma, no jednako je i bitna osjećajnost kao što su simpatija, empatija i intuicija.

Životni stil modernog čovjeka je velika potrošnja, rasipanje dobara te doprinosi velikoj šteti okoliša koji je potrebno radikalno mijenjati. Naess je realan jer smatra kako su promjene životnog stila ipak moguće no u dužem vremenskom razdoblju. Ekozofija T se ne zalaže za nerazvijenost društva već za društvo koje je ekološki osviješteno te je spremno za politički angažman. Isto tako dubinski ekološki pokret nalaže angažiranost čovjeka za dobrobit zajednice jer samim time čini dobro i sebi.

²³ Naess, A. (1995). *In Deep Ecology for the 21st Century*. Shambala: Boston. str. 46

Dubinska ekologija kao i dubinski ekološki pokret ne vjeruju u učinkovitost plitke ekologije i njezinih institucija koje su više okrenute ka upravljanju prirodnim resursima i preventivnim djelovanjem, nego smatraju kako se u ekološkoj krizi može bolje razumjeti dublji smisao života prihvaćanjem holističkih vrijednosti i praktičnih aktivnosti. Pokret polazi od tri osnovne ideje: uvjerenje da svaki oblik života ima intrinzičnu vrijednost, svi imaju jednako pravo na samoostvarenje te da se svako načelo može situacijski konkretizirati i zbog toga je prihvatljiv u različitim kulturama. Dubinska ekologija smatra kako svaki pojedinac treba mijenjati svoj suvremeni stil života kako bi ostvarili dobrobit cjelokupne zajednice i svakog njenog člana uključujući životinje i prirodu.

2.7. Ekološka svijest

Odnos ljudi i prirode u prošlosti se temeljio na antropocentrizmu što je rezultiralo velikom broju lokalnih, regionalnih i globalnih ekoloških problema. Ekološka kriza kao posljedica brojnim i dugoročnim problemima zahtijeva odgovoran odnos suvremenog društva prema okolišu. Črnjar navodi kako se ekološki problemi mogu definirati kao „bilo koja promjena stanja u fizičkom okolišu do koje je došlo zbog ljudske aktivnosti kojom se narušava to stanje, a ima učinke koje društvo drži neprihvatljivim po prihvaćenim ekološkim normama“.²⁴ Ekološki problemi mogu biti na lokalnoj (zagađivanje vode, zraka, nedopušteno odlaganje otpada), regionalnoj („kisele kiše“, zagađenje podzemnih voda, velika izlivanja ulja), te globalnoj razini (globalno zagrijavanje atmosfere, smanjivanje ozonskog omotača). Na globalnoj razini veliki utjecaj imaju: potrošnja fosilnih goriva, razvitak gospodarskih djelatnosti, porast stanovništva i urbanizacija, povećanje količine i vrsta otpada, itd. Uzevši u obzir preveliku potrošnju prirodnih resursa odnosno prirodnog kapitala koji je u velikoj mjeri iscrpljen, postavlja se pitanje daljnje održivosti prirodnog sustava u navedenim uvjetima. Stalno povećanje broja stanovništva i proces urbanizacije osobito od druge polovice 20. stoljeća znatno utječe na okoliš i životinjski svijet, onečišćenjem zraka, povećanjem buke, povećanom potrošnjom vode, povećanjem komunalnog i industrijskog otpada, i sličnim utjecajima. Neodgovoran odnos čovjeka prema okolišu i nedovoljna razina ekološke svijesti dovelo je do porasta globalne temperature i brojnih globalnih klimatskih promjena. Brojni znanstvenici smatraju kako bi mogle nastati ogromne promjene u ekosferi, s nesagledivim društvenim, gospodarskim i političkim implikacijama ako se nešto drastično ne promijeni.

²⁴ Črnjar, M. (2002). *Ekonomika i politika zaštite okoliša*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 219.

Razvitkom masovnog turizma koji je i u Hrvatskoj iznimno zastupljen, dolazi do velikog ugrožavanja kvalitete okoliša. Prema Žuveli, na prvom su mjestu klasične štete okolišu: onečišćenje zraka, vode, mora, tla, povećana buka, povećanje otpadaka i slično, zatim štete zbog specifičnih oblika degradacije, prirodne i čovjekove sredine: prometna zakrčenost i ugostiteljske gužve, nagrđivanje pejzaža i obale, prostorne devijacije, narušavanje kulturno – povijesnih vrijednosti i povećanje nekih vrsta kriminala.²⁵

Ekološka svijest predstavlja dio društvene svijesti koja je određena povijesnim stanjem i stupnjem razvitka društva, te pokazuje odnos i stanje zajednice prema okolišu. Ekološki problemi koji su čovječanstvo doveli do ekološke krize krajem 20. stoljeća, potaknuli su nastanak ekološke svijesti. Zbog vidljivih antropogenih posljedica na okoliš pojavio se suvremeni pristup prema zaštiti okoliša. Kako bi se povećala svijest o zaštiti okoliša potrebno je uključiti i potaknuti na djelovanje međunarodne organizacije, nacionalne, regionalne i lokalne vlasti, gospodarstva, nevladine sektore i pojedince.

Konferencija UN-a o okolišu koja je održana u lipnju 1992. godine u Rio de Janeiru smatra se prekretnicom u globalnoj ekološkoj politici. Najvažniji dokumenti sa konferencije su Agenda 21, Deklaracija o zaštiti okoliša, Konvencija o klimatskim promjenama, Konvencija o biološkoj raznolikosti i Globalni dogovor o šumama. Također je usvojena paradigma „održivog razvoja“ implicirajući na povezivanje gospodarskog razvitka sa zaštitom okoliša kao jedini način prema dugotrajnom gospodarskom napretku. Pojam održivog razvoja po prvi put se spominje 1968. godine, a upotrijebila ga je Barbara Ward na Konferenciji UN-a o ekološkim aspektima međunarodnog razvoja u Washingtonu. Ekološka svijet na međunarodnoj razini razvija se uz pomoć sve većeg broja međunarodnih ustanova i organizacija koje svojim posrednim ili neposrednim djelovanjem usmjeravaju prema ravnoteži čovjeka i okoliša. Održivi razvoj moguće je postići suradnjom i zajedništvom svih zemalja. Ključnu ulogu za okoliš trebale bi imati države: Kina, SAD, EU, Rusija, Indija, Indonezija, Japan, Brazil i Južnoafrička republika. Navedene države uzrokuju većinski udio u emisiji ugljika, u šumskim površinama i biljnim vrstama.

Brojne ekološke udruge u svijetu svojom aktivnošću ukazuju na sve višu razinu ekološke svijesti čovjeka. Kroz odgojno-obrazovni proces potrebno je potaknuti na osvješćivanje ekološke svijesti te pružiti informacije o zaštiti okoliša i održivom razvoju kao preduvjet

²⁵ Črnjar, M. (2002). *Ekonomika i politika zaštite okoliša*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 321.

odgovornog ponašanja pojedinaca prema okolišu. Zaklada za odgoj i obrazovanje za okoliš pokrenula je 1994. godine projekt Eko-škole u osnovnim i srednjim školama u svijetu s ciljem kako bi pružili znanje o održivom razvoju. Projekt Eko-škole je započeo svoje djelovanje u Hrvatskoj u školskoj godini 1998/1999.

K. Afrić navodi kako posljedice globalnih promjena u ekosferi utječu na svakog pojedinca, ali i svaki pojedinac svojim radom, potrošnjom, odnosno načinom života, u većoj ili manjoj mjeri utječe na promjenu globalnog okoliša.²⁶

²⁶ Afrić, K. (2002). Ekološka svijest – pretpostavka rješavanja ekoloških problema. *Ekonomski pregled*, str. 53.

3. ZNAČAJKE SUVREMENE EKOLOŠKE KRIZE

Suvremenim načinom života dolazi do globalne ekološke krize stoga je u ovom poglavlju prikazana definicija same ekološke krize te su prikazane suvremene krize. Završni rad prikazuje i uzroke, ali i posljedice ekološke krize kao i najznačajnije ekološke katastrofe kroz povijest i suvremeno doba. Prikazani su i UN-ovi zakoni za suzbijanje i rješavanje ekološke krize te održivi razvoj. Navedeni podaci nalaze se u podnaslovima:

- Definiranje ekološke krize
- Suvremene ekološke krize
- Uzroci i posljedice ekološke krize
- Ekološke katastrofe
- UN globalni ciljevi održivog razvoja
- Ciljevi održivog razvoja

3.1. Definiranje ekološke krize

Ekološka kriza predstavlja globalni problem koji hitno zahtjeva pažnju. Podrijetlo krize nedvojbeno leži u ljudskom svjesnom i nesvjesnom djelovanju, a pokrenuo ju je isključivo čovjek, putem otrovnih i štetnih tvari koje bacamo i ispuštamo u zrak, zemlju, pa čak i vodu. Svojim utjecajem na okoliš nedvojbeno ugrožavamo opstanak mnogih bioloških sustava, a i ekosustava u cjelini. Osim toga stvaramo posljedice koje nadilaze biološki i ekološki utjecaj, jer izravno utječemo na sad već sva ljudska društva kao i njihova gospodarstva.

Suvremeni oblik promišljanja i djelovanja čovjeka čak i u doba tehnoloških inovacija nije od velike pomoći jer čovjek i dalje djeluje i misli na način kao što je to činio i prije. Njegov odnos prema prirodi i ne – ljudskim bićima nije bitno promijenjen. U novije doba ipak se primjećuje različiti opći stav prema Zemlji, no nažalost i dalje djeluje samo mali broj ekološki osviještenih ljudi. Ekološka kriza redovito je polemika mnogih suvremenih filozofskih disciplina, kao što su socijalna filozofija, etika, filozofska antropologija, ontologija, filozofija politike, itd.

Danas kada uništavanje okoliša i Zemlje prijete opstanku čovječanstva što je rezultat ljudskog djelovanja. Ljudi su odmaknuli se od onog istinskog u njima te djeluju protiv samih sebe, svega živog i neživog oko nas. Ipak sve više ljudi je svjesno kako prirodu ne smijemo tako okrutno iskorištavati, no nije sasvim jasno podrazumijeva li to drugačije etičko ponašanje prema prirodi. Svjetonazor novoga vijeka vrednuje samo čovjeka i njegov život, iz razloga jer čovjek posjeduje

najrazvijeniji um koji se upliće u prirodu i okoliš te je mijenja. Na taj način nesvjesno želi ostvariti svoj smisao i negira vlastitu smrtnost, a time se miješa u prirodni poredak što je i dovelo do ekološke krize. Potrebno je iskazati poštovanje prema prirodi i svim živim bićima, ali još važniji je sustav odnosa koji među njima postoji i koji se očito ne može povrijediti bez posljedica. Čovjeku nije zabranjeno djelovati ali očito je da postoji određena granica te da je ona iznad čovjeka. Danas nam je ta granica svima očigledna jer nam se nadvija nad glavom, što nije bio slučaj sa modernim umom koji je promijenio svoju referentnu točku, tj. pomaknuo je iz univerzuma prirode u univerzum svoga uma, a zanemario činjenicu da još uvijek živi na Zemlji.²⁷

3.2. Suvremene ekološke krize

U današnje suvremeno doba kada se razvojem tehnologije i ubrzanim tempom života sve mijenja, nažalost to je rezultiralo globalnom ekološkom krizom. U svijetu postoje mnogi ekološki problemi koji su nastali ljudskim djelovanjem te izazvali samu ekološku krizu. Klimatske promjene predstavljaju jedan od najvećih ekoloških izazova današnjice. Naša planeta ubrzano se zagrijava, a uzrok globalnog zagrijavanja je ispuštanje stakleničkih plinova. Ugroženo je naše zdravlje, a i sigurnost hrane, posebice u Africi i Aziji, kontinentima s najvećim brojem mladih ljudi. Onečišćenje zraka sve je veći problem diljem svijeta, a u Europi još uvijek bilježimo sve lošije rezultate kvalitete zraka iz godine u godinu. Kvaliteta zraka mjeri se putem količine lebdećih čestica u zraku koje skraćeno označavamo slovima PM (engl. particulate matter), brojka nakon slova PM označava najveći promjer čestica u mikrometrima koje mjerenje obuhvaća. Na taj način PM10 označava čestice promjera do 10 mikrometra, a PM2,5 do 2,5 mikrometara. Što se tiče smjernica Svjetske zdravstvene organizacije (WHO) koje govore kako količina čestica PM2,5 treba biti manja od 5 mikrograma po kubnom metru zraka (5 µg/m³). Od 2020. do 2021. kvaliteta zraka bila je dobra u samo 11 gradova, a naglašena smjernica prekoračena je u 97% od 343 europska grada uključena u preglednik.²⁸

U nastavku prikazana je slika koja pokazuje razinu kvalitete zraka u Rijeci, Zagrebu i Slavonskom Brodu koji je svrstan među pet najzagađenijih gradova EU - e.

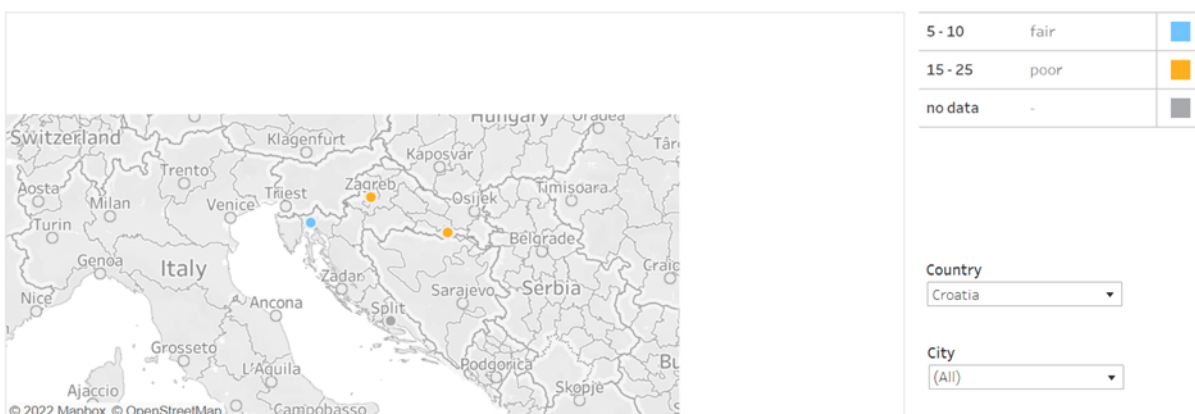
²⁷ Iveković, O. (1997). Ekološka kriza. Čemu, IV (10), str. 63-83.

²⁸ Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Koji europski gradovi imaju najbolju kvalitetu zraka?

Slika 1 – kvaliteta zraka u Hrvatskoj

How clean is the air in my city?

based on the levels of fine particulate matter measured in the air in cities in 2020 and 2021

Air in European cities – from the cleanest to the most polluted

City name	Country	Rank	Fine particulate matter in ug/m3	Population in the city	
Rijeka	Croatia	115	9.2	115219	●
Zagreb	Croatia	282	16.1	806772	●
Slavonski Brod	Croatia	339	23.7	52836	●

Izvor: <https://www.haop.hr/hr/novosti/koji-europski-gradovi-imaju-najbolju-kvalitetu-zraka>

Gubitak biološke raznolikosti odnosno nestajanje životinjskih i biljnih vrsta isto je tako veliki ekološki problem, uzorkovan ponajviše ljudskom aktivnosti kao što su urbanizacija i deforestacija. Zagađenje voda događa se kada ispuštamo otrovne tvari u rijeka, jezera i oceane, a pošto svega oko 2% voda je pitko ovo predstavlja gorući problem današnjice. Zagađenje može biti uzrokovano na više načina. Jedan od najčešćih oblika zagađenja voda je gradska kanalizacija i ispuštanje industrijskog otpada. Indirektni izvori onečišćenja vode uključuju i onečišćivače koji u sustav vodoopskrbe ulaze iz tla ili sustava podzemnih voda, te iz atmosfere kroz kišu. Podzemne vode i zemlja sadrže ostatke poljoprivrednog zagađivanja, a ljudi također nepropisno odlažu i industrijski otpad. Sve navedeno truje vodu koja nam je toliko važna i nužna za život.

Tlo se smatra jednim od životnih uvjeta, no u suvremeno doba također je vrlo zagađeno. Zbog načina na koji iskorištavamo zemlju često svjesno ili nesvjesno dovodimo dodatne tvari u ekosustav tla. Tlo se smatra onečišćenim kada štetne tvari negativno utječu na ljudsko zdravlje ili okoliš. Glavni uzročnici onečišćenja tla su metali gnojiva i pesticidi, ali i ispušne tvari industrija, prometa i drugih gospodarskih aktivnosti. Loše gospodarenje otpadom smatra se više od trećine lokalnog zagađenja tla. Najboljim rješenjem i dalje se smatra prevencija zagađenja tla. Šume su utočišta bioraznolikosti i predstavljaju dom za većinu vrsta kopnenih životinja,

biljaka i gljiva. Stoga deforestacija koju označava termin koji označava smanjeni udio šumskog pokrova isto tako predstavlja veliki ekološki problem.

Masovna proizvodnja i uporaba plastike započela je sredinom prošlog stoljeća, a od tada se godišnja proizvodnje plastike povećala gotovo 200 puta. Ljudska ishitrena uporaba i potrošnja plastike natjerala je proizvođače diljem svijeta da proizvedu približno 400 milijuna tona plastičnog otpada svake godine, a čak 60% navedenog iznosa završi u našem prirodnom okolišu ili na odlagalištima. Najveći svjetski onečišćivač plastikom smatraju se Sjedinjene Američke Države koje proizvedu oko 42 milijuna metričkih tona plastičnog otpada svake godine, što je zapravo 130 kg plastike po osobi. Navedeni podaci pokazuju kako SAD proizvede dvostruko više od svih zemalja Europske unije zajedno. Problem je što više od osam milijuna tona plastike svake godine završi u oceanima te na taj način zagađuje podvodni oceanski ekosustav, a samim time šteti i ljudskom zdravlju.

Noviji pojam svjetlosnog onečišćenja odnosi se na promjene razine prirodne svjetlosti u noćnim uvjetima uzrokovane emisijom svjetlosti iz umjetnih izvora. Svjetlosno onečišćenje štetno djeluje na ljudsko zdravlje i ugrožava sigurnost u prometu, ometa život i/ili seobu ptica, šišmiša, kukaca i drugih životinja kao što i remeti rast biljkama, te ugrožava prirodnu ravnotežu na zaštićenim područjima. Štetne posljedice takvog onečišćenja su: poremećaj prirodne izmjene dana i noći koje utječe na ljudsko zdravlje i normalno funkcioniranje čovjeka, umjetna svjetlost prijetnja je opstanku pojedinih vrsta ekosustava, nepotrebno trošenje energije uzrokuje emisije ugljikovog dioksida što naravno šteti okolišu. Zaštitom od svjetlosnog onečišćenja osigurava se bolje zdravlje čovjeka, biljaka i životinja. Republika Hrvatska uvela je Zakon o zaštiti od svjetlosnog onečišćenja kao i Pravilnik o zonama rasvijetljenosti, dopuštenim vrijednostima rasvjetljenja i načinima upravljanja rasvjetnim sustavima.

3.3. Uzroci i posljedice ekološke krize

Najveći utjecaj kada govorimo o ekološkoj krizi definitivno je ljudsko djelovanje. Već desetljećima unazad, ljudi se odnose neobzirno i neodgovorno prema prirodi i okolišu, što je dovelo do brojnih ekoloških problema. Glavni uzrok klimatskih promjena je efekt staklenika kojim se štetni plinovi zadržavaju u atmosferi i uzrokuju povećanje temperatura na Zemlji. Također promjeni doprinose sagorijevanje fosilnih goriva kao što su nafta, ugljen i prirodni plin. Klimatske promjene utječu na biljke, ljude i životinje ali i na cjelokupni ekosustav Zemlje. Glavna posljedica klimatskih promjena je povećanje globalne temperature što utječe na

topljenje ledene mase i na taj način uzrokuje porast razine mora ali i dolazi do sve većih poplava. Osim toga klimatske promjene doprinose i sve češćim i ekstremnijim vremenskim uvjetima kao što su suša, toplinski valovi, oluje i šumski požari koji su sve učestaliji. Kada govorimo o onečišćenju zraka tada je važno napomenuti uzroke, štetne plinove u koje proizvodi promet i industrije. Neke posljedice onečišćenja zraka su okom vidljive kao što su zdravlje čovjeka, a neke su manje vidljive, ali se svakako mogu osjetiti kao što je povećanje ozonskih rupa zbog kojih je osjetilan porast temperature na Zemlji. Onečišćenje zraka dovodi do kiselih kiša koje su štetne za poljoprivredu te dovodi do fotokemijskog i industrijskog smoga koje je štetno za život ljudi, životinja, ali i za biljke.

Tlo po kojem svakodnevno hodamo i koristimo u razne svrhe, također je postalo onečišćeno zbog ljudskog djelovanja. Glavni uzroci onečišćenja tla su štetne ispušne tvari iz proizvodnja koje padaju na zemlju, promet i gospodarske djelatnosti. Poljoprivreda također doprinosi onečišćenju tla s gnojivima, metalima i pesticidima. Intenzivna poljoprivreda dovodi do iscrpljivosti hranjivih tvari u tlu. Bakar koji se koristi u vinogradarstvu štetan je za tlo kao i kadmij jer je vrlo otrovan metal, a nalazi se u fosilnim mineralnim gnojivima. Pesticidi se smatraju uzročnikom onečišćenja tla, a kako je tlo jedan od životnih uvjeta biljaka, životinja i ljudi tako izravno i neizravno utječemo na dobrobit življenja živih bića.

Prekomjerna proizvodnja i uporaba plastike glavni su uzročnici zagađenja plastikom, a posljedice su sve više vidljive. Budući da plastici treba puno vremena da se razgradi na taj način se onečišćuje tlo, ali i oceani u kojima nažalost ima sve više plastike. Plastika u oceanima ozbiljan je problem jer narušava ekosustav, biološku raznolikost te truje životinje i biljni pokrov oceana i mora. Onečišćenje plastikom uvelike utječe i na ljudski život. Znanstvenici navode kako prosječan čovjek tjedno progura pet grama plastike kroz prehranu morskim životinjama koje su slučajno progutale mikroplastiku. Znanstvenici također navode kako se onečišćenje plastikom može smanjiti za 80% tako da se smanji proizvodnja čiste plastike, da se što više plastike reciklira te da se poboljša sustav prikupljanja otpada.

Porastom urbanizacije poraslo je i svjetlosno onečišćenje te je postao globalni problem ekološke krize. Svjetlosno onečišćenje uzrokovano je promjernim korištenjem umjetnim izvorima svjetlosti. Takvo vrsta onečišćenja ima posljedice na zdravlje ljudi, ometa život i sebu raznih ptica i insekata te utječe na promet. Štetne posljedice svjetlosnog onečišćenja dovode do poremećaja prirodne izmjene dana i noći koje utječe na ljudsko i životinjsko zdravlje, ali i na rast biljaka. Također utječe i na nepotrebno trošenje energije koja dovodi do emisije ugljikovog dioksida što uvelike šteti okolišu i ekosustavu. Zbog svjetlosnog onečišćenja pojedinim

životinjskim vrstama prijeti opstanak. Za takvu vrstu onečišćenja uvedeni su brojni zakoni i pravilnici, ali potrebno osvijestiti pojedinca za bolje djelovanje za dobrobit cjelokupnog ekosustava Zemlje.

3.4. Ekološke katastrofe

Ekološke katastrofe predstavljaju intenzivni ekološki poremećaj. Imaju izrazit utjecaj na prirodu, okoliš, ljude, biljke i životinje, te mogu dovesti do dugotrajnih posljedica. Ekološke katastrofe mogu utjecati na biološku raznolikost, gospodarstvo, zdravlje i poljoprivredu. Mogu nastati djelovanjem čovjeka, ali i prirodnim procesima kao što su oluje, potresi, cunami, poplave, erupcije vulkana i slično.

Jedna od najvećih i najpoznatijih ekoloških katastrofa novijeg doba je svakako nuklearna katastrofa u Černobilu u Ukrajini koja se dogodila 1986. godine, a uvelike je utjecala na cijeli svijet zbog goleme količine radijskih čestica u atmosferi. Zbog eksplozije reaktora černobilske nuklearne elektrane, brojnoj djeci je dijagnosticiran rak te je utjecalo na zdravlje ljudi diljem svijeta. Radioaktivne čestice utjecale su na život biljaka i životinja koje su isto tako stradale. Slijedi nesreća u indijskoj tvornici pesticida kada je izašlo 45 tona metil izocijanata. Toga dana poginulo je nekoliko tisući ljudi, a mnogi su ostali slijepi ili su imali zdravstvene probleme zatajenja organa, a nakon toga rodila su se brojna djeca s nekim tjelesnim oštećenjima. Godine 1991. dogodila se eksplozija kuvajtskih naftnih izvora kada je zapaljeno oko 600 izvora, a vatra je gorjela sedam mjeseci. Uginule su brojne životinjske i biljne vrste dok je zaljev bio pun smrtonosnog dima te su padale crne kiše. Pokraj slapova Nijagare uništeno je malo naselje zbog tona industrijskog otpada koji je zakopala jedna lokalna tvrtka. S godinama je otrovni otpad počeo izbijati na površinu zemlje te je 1978. godine cijelo područje moralo biti evakuirano. Izlivanje nafte jedan je od češćih ekoloških katastrofa, a jedan od najvećih takvih primjera dogodio se 1989. godine kada je s tankera Exxon Valdez kod Aljaske ispušteno više milijuna galona nafte koji su se širili morem. Evakuirano je preko deset tisuća ljudi te je uginulo nekoliko stotina tisuća biljaka i životinja. Na drugoj strani svijeta u Japanu 1999. godine dogodila se još jedna nuklearna katastrofa. Zbog nepravilnog rukovanja u elektrani izazvana je radijacija kojoj su bile izložene stotine ljudi. Godine 1976. dogodila se još jedna eksplozija u talijanskoj kemijskoj tvornici u blizini Milana, a od posljedica su umirale biljne i životinjske vrste, a kasnije i ljudi. U nedavnoj prošlosti odnosno u 2010. godine dogodio se još jedan izljev nafte u Meksičkom zaljevu koji je trajao čak tri mjeseca, a vidio se čak iz svemira. Smatra se najvećom

ekološkom katastrofom američke povijesti. U ekološke katastrofe možemo ubrojiti i ekocid koji označava potpuno razaranje određenog područja ljudskim djelovanjem, a posebno kemijskim i biološkim sredstvima. Putem ekocida u potpunosti se mijenjaju cijeli ekosustavi koji postaju mrtva nepodobna područja. Jedan od primjera ekocida dogodio se za vrijeme Vijetnamskog rata kada su Sjedinjene Američke Države uništile čitava bio – ekološka područja Vijetnama.

3.5. UN globalni ciljevi održivog razvoja

Ujedinjeni narodi (UN) glavno su globalno tijelo za kreiranje smjernica održivog razvoja, dok niz međunarodnih dokumenata zaključenih pod okriljem UN – a predstavljaju opći regulatorni okvir za pitanja održivog razvoja (Ministarstvo vanjskih i europskih poslova RH). Na konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju u Rio de Janeiru 1992. godine glavna riječ bio je upravo održivi razvoj te sve veći problemi očuvanja okoliša na globalnoj razini. Navedene godine na konferenciji usvojeni su i dokumenti Deklaracija i Akcijski program za 21. stoljeće Agenda 21 koji daju bitne smjernice održivog razvoja. Konferencija Ujedinjenih naroda o održivom razvoju ponovno je održana u Rio de Janeiru 2012. godine kada je postavljen sveobuhvatni okvir za održivi razvoj. Jedna od najvažnijih donesenih odluka Konferencije odnosila se na tadašnje buduće ciljeve održivog razvoja koji su uključivali tri dimenzije održivog razvoja: gospodarsku, socijalnu i okolišnu. Republika Hrvatska je 1992. godine podržala Agendu 21 i Plan djelovanja. Također je sudjelovala i na Konferenciji UN-a o održivom razvoju 2012. godine na kojoj je podržala zaključni dokument Konferencije „Budućnost kakvu želimo“.

Na Sastanku na vrhu (Summitu) UN-a o održivom razvoju u New Yorku 2015. godine usvojen je Program Ujedinjenih naroda o održivom razvoju do 2030. godine odnosno takozvana Agenda 2030. a završni dokument sastanka formalno je usvojen 21. listopada 2015. kao rezolucija Opće rezolucije UN – a 70/1 pod naslovom „Promijenimo naš svijet: Agenda 2030 za održivi razvoj“

Temeljnu okosnicu razvojne agende predstavlja 17 ciljeva održivog razvoja koji su detaljno razrađeni u 169 međusobno usko povezanih pod - ciljeva. Radi se o najvažnijoj platformi za rješavanje izrazito važnih izazova današnjice u njihovoj međusobno povezanoj gospodarskoj, socijalnoj, okolišnoj i političko – sigurnosnoj dimenziji. Navedeni ciljevi prikazani su sljedećom slikom:

Slika 2 - 17 ciljeva održivog razvoja

Izvor: <https://www.eca.europa.eu/hr/sustainable-development-goals>

Agenda 2030 svoju pozornost stavlja na ljude, Zemlju, mir, partnerstvo i prosperitet, očekujući od država da u skladu sa svojim nacionalnim kapacitetom učine sve u njihovoj mogućnosti da implementiraju održivi razvoj. Sve države članice UN – a preuzele su političku obvezu Agende 2030. Provedenom navedenom Agendom ujedno se jačaju načela dobre vladavine te vladavine prava na nacionalnoj i svjetskoj razini, a isto tako se umanjuju rizici odnosno uzročnici različitih kriza, sukoba i drugih prijetnji međunarodnom miru i sigurnosti. Putem Agende 2030 pozivaju se države da što prije razviju praktična, ali i ambiciozna nacionalna rješenja za njezinu ukupnu provedbu. Također potiče države na uspostavu redovnog i inkluzivnog procesa na nacionalnoj, ali i lokalnoj razini te se posebno ukazuje na potrebu uključivanja svih sudionika održivog razvoja: državne i lokalne institucije, organizacije civilnog društva, akademske zajednice, privatnog sektora, kao i podrške parlamenta. Države svoja postignuća u provedbi Agende 2030 predstavljaju putem Dobrovoljnih nacionalni pregleda o provedbi ciljeva održivog razvoja. Odlukom Vlade Republike Hrvatske 18. siječnja 2018. godine osnovano je Nacionalno vijeće za održivi razvoj koje čine predsjednik Vlade RH i članovi čelnici tijela državne uprave resorno nadležnih ministarstava u reda Vlade RH. Osnovna zadaća Vijeća je Vladi Republika Hrvatske predložiti mjere i aktivnosti, prioritete, obveznike, sredstva i dinamiku potrebnu za provedbu svih 17 ciljeva Agende 2030, ali i koordinirati, pratiti i analizirati njihovu provedbu.

3.6. Ciljevi održivog razvoja

Zaštita okoliša postala je globalni problem, a okoliš nije moguće zaštititi na način onemogućavanja gospodarskog razvoja. Stoga treba pronaći rješenje koje nazivamo održivi razvoj. Pojam održivi razvoj nalaže na povezanost daljnjeg razvoja i zaštite prirode, a opće prihvaćen je na konferenciji u Rio de Janeiru 1992. godine. Na konferenciji usvojeni su temeljni dokumenti o zaštiti okoliša: Deklaracija o okolišu i razvoju, Agenda 21, Deklaracija o šumama, Konvencija o zaštiti klime i Konvencija o zaštiti bioloških različitosti. Tehničkim napretkom razvija se proces globalizacije koji pruža kvalitetniju komunikaciju između zemljama svijeta, no prije svega donosi korist najrazvijenijim zemljama kroz veću dostupnost resursa te daljnje razvijanje konkurentnosti i osvajanja tržišta. Nobelovac Joseph Eugene Stiglitz kritizira proces globalizacije i međunarodne institucije koje upravljaju njome jer smatra da se koncentriraju na maksimalizaciju profita.

U travnju 1968. godine osnovan je takozvani *Rimski klub* pod vodstvom Aurelia Peccia, a svojim su rezultatima istraživanja htjeli poslati poruku svjetskim moćnicima kako je potrebno nešto promijeniti u čovjekovom ponašanju prema planeti Zemlji. Također navode kako je pogrešno ljudsko mišljenje da je priroda neiscrpna. Smatraju da suvremeni čovjek raspolaže znanjem i mogućnostima da promijeni svoje razmišljanje i ponašanje. Održivi razvoj će dobiti pokretačku snagu onoga trenutka kada se napravi novi civilizacijski nacrt koji zapravo već postoji u našoj tradiciji i ljudskoj psihi.²⁹ Odnosi se na ekonomsku uspješnost i društvenu odgovornost te zaštitu prirode i ljudskih resursa. Definicija održivog razvoja koja je i danas najčešće upotrebljiva dao je Lester Brown koji navodi: „održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjice, a istodobno ne ugrožava mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe“. L. Brown navodi kako postoje tri važna elementa održivog razvoja: koncept razvoja, koncept potreba i koncept budućih naraštaja.³⁰ U svrhu boljeg sutra kako ekonomski i gospodarski tako i pogodno za okoliš, potrebno pratiti načela kako bi se postigla globalna ravnoteža. Načela se odnose: očuvanje prirodnih resursa, veću pravednost pri raspodjeli resursa i bogatstva, uvođenje i primjena suvremenih tehnologija, razlikovanje koncepta rasta i koncepta razvoja, odustajanje od aktivnosti koje bi mogle ugroziti interese budućih naraštaja i prihvaćanje održivog razvoja kao filozofskog pristupa i pragmatičnog

²⁹ Drljača, Miroslav. Concept of Sustainable Development and Management System // Kvalitet & izvrsnost, 1 (2012), str. 5.

³⁰ Drljača, Miroslav. Concept of Sustainable Development and Management System // Kvalitet & izvrsnost, 1 (2012), str.6.

djelovanja.³¹ Razvoju svijesti o zaštiti okoliša na globalnoj razini uvelike doprinose brojne međunarodne konferencije o okolišu, donošenje značajnih dokumenata i zakona, ali problem nastaje u fazi provedbe. Razlog k tome je što bi provedba mjera tih dokumenata narušila maksimalizaciju profita. Zbog različitih interesa pojavila se serija normi pod nazivom ISO³²14000 koji predstavlja standard za uspostavljanje međunarodne politike standardizacije za tvrtke s obzirom na pitanja zaštite okoliša. Prema ISO istraživanjima, Kina je država sa najvećim ekološkim problemima ali također ima najveći porast broja certifikata u svijetu. Europska unija ima takozvani model slabe održivosti što znači da želi održati kvalitetu življenja i novi pristup prirodnim resursima te da želi izbjeći daljnja trajna oštećenja okoliša. Za EU značajna su dva procesa u zaštiti okoliša a to su uključivanje građanstva pri odlučivanju o okolišu i decentralizacija političkih aktivnosti vezano za zaštitu okoliša.

Ekološka kriza je globalna te se tiče svakoga, te upravo na mikro razini počinje osvješćivanje svijesti i rješenje problema. Održivi razvoj je proces koji je dugotrajan i nikada ne završava na dovoljnoj razini kvalitete te bi uvijek trebao biti nastavljen za dobrobit sadašnje, a i budućih generacija. Za proizvodne globalne organizacije na tržištu prijeko potrebna je implementacija sustava za upravljanje okolišem te konačno postaje sve više nešto što se podrazumijeva. Na globalnoj razini doneseni su brojni dokumenti o zaštiti okoliša i o održivom razvoju, ali problem nastaje u provedbi. Navedeni problemi zahtijevaju hitno djelovanje te više ne trpe odgodu.

³¹ Črnjar, M. (2002). *Ekonomika i politika zaštite okoliša*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 189-190.

³² ISO: International Organization for Standardization, (<https://www.iso.org/home.html>)

4. ZAŠTITA OKOLIŠA

Nemarnim odnosom ljudi prema ne-ljudskim bićima dovelo je do brojnih ekoloških kriza i ekoloških katastrofa što je potaknule brojne stručnjake na razgovor, ali i djelovanje za što većom zaštitom okoliša. Brojnim zakonima Europske unije pa tako i Republike Hrvatske cilj je smanjiti posljedice globalnih klimatskih promjena i ekološke krize. Detaljnije je navedeno u podnaslovima ovog završnog rada:

- Rezolucija o klimatskoj i ekološkoj krizi u Europi i svijetu
- Zaštita okoliša na području europske unije
- Zaštita okoliša na području Republike Hrvatske

4.1. Rezolucija o klimatskoj i ekološkoj krizi u Europi i svijetu

U današnje vrijeme redovito se promišlja i raspravlja o klimatskoj krizi i o zaštiti okoliša. Europski parlament je 2019. godine proglasio rezoluciju o proglašenju klimatske i ekološke krize i o COP25. U toj rezoluciji, istaknuto je kako se Europska unija na nadolazećoj UN-ovoj konferenciji vezano za klimu trebala obvezati za postizanjem nulte emisije stakleničkih plinova do 2050. godine. Također nalažu smanjenje štetnih emisija za 55% do 2030. godine kako bi postala klimatska neutralnost EU-a do 2050. godine. Zalažu se i za usklađenost Komisijinih prijedloga s ograničenjem globalnog zatopljenja do 1,5 Celzijev stupanj kao što su usuglašeni oko smanjenja globalne emisije štetnih plinova u zračnom i pomorskom prometu.

Pariškim sporazumom cilj je ograničiti globalno zatopljenje ispod dva Celzijeva stupnja, a ako je moguće to bi bilo 1,5 °C jer bi se na taj način spriječile i izbjegle katastrofalne posljedice klimatskih promjena koje su već znatno vidljive i osjetilne. Navedeni sporazum potpisale su 194 države, kao i države članice Europske unije koje se slažu u zajedničkom cilju smanjenja emisija na razini same Europske unije. Ciljevi se postavljaju svakih pet godina unutar članica Europske unije, a trenutni cilj je smanjenje CO₂ za 40% do 2030. godine u usporedbi s razinom iz 1990. godine. Također je cilj ograničiti globalno zatopljenje na 1.5 Celzijev stupanj globalne emisije se do 2050. godine treba približiti ili još bolje svesti na nulu.

Prema istraživanju ankete Eurobarometra koje provedeno 2019. godine od strane Europske komisije, Europljani su vrlo zabrinuti zbog ekološke krize i klimatskih promjena te podupiru djelovanje za rješenje problema. U istraživanju se pokazalo kako hrvatski narod navedeno, smatra vrlo ozbiljnim problemom te čak 93% sudionika istraživanja hrvatske populacije

podržava postizanje klimatske neutralnosti do 2050. godine. Istraživanje je također pokazalo kako velika većina Hrvata, 87%, smatra kako je potrebno osigurati veću i značajniju potporu iz javnih sredstva kako bi se jednostavnije prešlo na takozvano čiste energije.

Organizacije za zaštitu okoliša iz Hrvatske, članice nacionalne mreže Zeleni forum te u suradnji s platformom organizacija civilnog društva za praćenje hrvatskog predsjedanja EU „Forum 2020“ i na temelju stavova europske mreže okolišnih organizacija European Environmental Bureau (EEB) donesen je dokument *Deklaracija 2020.* godine. Temeljni ciljevi Deklaracije usklađeni su ranije razvijenim deklaracijama *Deset zelenih testova* te na dokumentu *Prioriteti civilnog društva za predsjedanje Republike Hrvatske Vijećem Europe*. Europljani, poglavito mladi ljudi smatraju kako su klimatske promjene i ekološka kriza vrlo ozbiljan problem te zahtijevaju da Europska unija učini više u rješavanju klimatskih i ekoloških problema. Napredak se vidi u poboljšanju stanja u okolišu kroz zadnje desetljeće, no to je minimalan napredak koji ima prostora za razvitak jer izgledi za okoliš u narednih deset godina nisu pozitivni prema Europskoj agenciji za okoliš (EEA). U izvještaju se također apelira na europske države, njihove vođe i donositelja politike da iskoriste priliku tijekom mandata da radikalno povećaju i ubrzaju zelene akcije kako bi se Europa vratila na ispravan put za ispunjenje zadanih dugoročnih ciljeva zaštite okoliša te kako bi se izbjegle nepovratne promjene i štete za sve ljude, biljke i životinje svijeta kao i za cjelokupnu zajednicu ekosustava Zemlje.

4.2. Zaštita okoliša na području Europske unije

Očuvanje i zaštita okoliša trebao bi biti prioritet za dobrobit cijelog svijeta, a Europska unija može zakonima, propisima i programima uvelike doprinijeti tome. Suvremeno promišljanje o zaštiti okoliša, usko je povezano s industrijskim društvima 19. stoljeća. Glavno pitanje bilo je: može li se priroda beskonačno eksploatirati? Ubrzo su uslijedile prve pravne regulative koje su predstavljale plod želje da se u tada u sve većim gradovima odredi odnos između rastuće industrije i prostora grada te njegovih građana. Zatim, 1810. godine u Francuskoj donosi se *Carski dekret o manufakturama i radionicama koje šire neugodan i nezdrav miris*. Velika Britanija 1853. godine donosi *Zakon protiv štetnog djelovanja dima* za kojeg se smatra kako predstavlja nastavak regulative koja je započela ranije u Francuskoj. U istom razdoblju 1860-ih Engleska po prvi put definira omjere emisija štetnih lužnatih soli, a 1863. godine donosi i *Zakon o lužnim solima*. U Engleskoj 1872. godine provedeno je prvi istraživanje o zagađenju

zraka što je potaknulo Francusku 1898. godine na zabranu emisije crnog gustog dima za koji se već tada smatralo da šteti zdravlju čovjeka.

Prve grupe za zaštitu prirode osnivaju se na prijelazu između 19. i 20. stoljeća kada se i pojavljuje sve veća osviještenost građanstva o utjecaju čovjeka na prirodu i okoliš. U to vrijeme se u Velikoj Britaniji pojavljuje društvo poznato kao *Kraljevsko društvo za zaštitu ptica*, a u Njemačkoj se razvija *Njemačka udruga za zaštitu prirode*. U Austriji se 1895. godine osnovalo *Društvo prijatelja prirode* koje je zanimljivo i danas aktivno.

Suvremeni način života doveo je do sve veće potrebe za raspravom i djelovanjem na području zaštite okoliša te je 1913. godine održana prva *Međunarodna konferencija o zaštiti prirode* u Bernu. U Francuskoj 1917. godine uspostavljena je inspekcija za postrojenja koja zagađuju okoliš. Nedugo nakon uvedene su i zabrane emisije industrijskih štetnih tvari, kako bi se smanjio i ukinuo broj incidenata koji su rezultirali ozbiljnim posljedicama na zdravlje, a jedan od najvećih incidenata dogodio se 1952. godine u Londonu kada je zbog smoga otrovano oko 400 osoba. Četiri godine kasnije, donesen je *Zakon o čistom zraku* uz pomoć kojeg se dodatno postrožila kontrola ispušnih plinova.

Po prvi put u svijetu 1970. godine u Njemačkoj osniva se Ministarstvo za razvoj pokrajine i okoliša. Iste godine 22. travnja u Sjedinjenim Američkim Državama izbile su prve demonstracije o problemu zaštite okoliša, a u Francuskoj je donesena *Poruka iz Mentona* koju je potpisalo četiri tisuće znanstvenika te je podijeljena na dva dijela. Prvi dio upozorava na svjetske ekološke probleme, a drugi nudi rješenja kao što su inovacije, tehnološki monitoring i dr. Početkom 1970 – ih u brojnim državama Europe osnivaju se ministarstva kojima je dužnost briga o okolišu. Samo godinu dana kasnije osnovana je jedna od najznačajnijih ekoloških udruga, ali i pokreta u Europi pod nazivom *Greenpeace*. Izrazito važan događaj za razvoj zaštite okoliša bila je Konferencija Ujedinjenih naroda 1972. godine u Stockholmu te je nakon toga ekologija poznata u cijelome svijetu. Slogan Konferencije bio je „samo je jedna Zemlja“ na kojoj je sudjelovalo 113 država. Na Konferenciji je donesena *Stockholmska deklaracija* koja daje generalni uvid o problemu zaštite okoliša. U deklaraciji nalazi se 26 principa i 106 preporuka o akcijskom planu djelovanja. Iz tog razloga osnovani su i *Sustav za globalno praćenje okoliša* i *Program Ujedinjenih naroda za okoliš*. Zanimljivo je i navesti kako je na toj Konferenciji odlučeno da će 5. lipnja postati svjetskim Danom zaštite okoliša. Tijekom 1970-ih održane su brojne konferencije, te su i donesene važne deklaracije. *Konvencija o močvarama* donesena je 1971. godine, dok je pet godina kasnije *Barcelonskom konvencijom* prepoznata važnost Sredozemlja i njegove zaštite. Na drugoj stani *Bonnskom konferencijom* 1979. godine

regulirani su odnosi prema životinjama koje svojim migracijama prelaze državne granice, a iste godine definirana je i zaštita divljih vrsta u Europi putem *Bernske konvencije*. Upravo su ti događaji okarakterizirali 1970 – e kao izrazito bitne za razvoj suvremenih ekoloških pokreta jer su obuhvaćali nove političke ideje, nastanak novih političkih agendi te masovne pokrete međunarodnog karaktera.

Godine sljedećeg desetljeća, 1980 – e obilježila je sve veća briga za okoliš, koja je prvenstveno bila usmjerena nuklearnim, a i drugim ekološkim krizama. Nakon Černobilske katastrofe 1986. godine sve veći fokus građanstva bile su upravo ekološke teme. Sve većom globalnom ekološkom svijesću osnivaju se prve takozvane „Zelene“ stranke, te se istovremeno pojavljuju lokalne inicijative zbog nezadovoljstva brzinom i učinkovitošću rada institucija. Izrazito važan trenutak za politiku Europske unije predstavlja potpisivanje *Ugovora iz Maastrichta* 1992. godine u kojem se govori kako će zemlje članice: čuvati, štiti i unaprjeđivati kvalitetu okoliša, štiti ljudsko zdravlje, razumno i svrsishodno koristiti resurse, promovirati i poticati mjere koje će pomoći očuvanju svjetskog okoliša (Ugovor iz Maastrichta, 1992). Iste godine održana je *Druga Konferencija Ujedinjenih naroda* u Rio de Janeiru na kojoj su prisustvovala 172 delegacije, a pet godina kasnije održana je i Konferencija u Kyotu.

Neil Carter navodi tri generacije ekološkog pokreta gdje je prva generacija 1960 – ih bila fokusirana zaštitom divljih životinja i njihovih staništa, te zaštitom tla i lokalnih zagađenja. Druga generacija 1960 – ih i 1970 – ih problematizira utjecaje različitih tehnologija kao i porast čovječanstva sa smanjenjem prirodnih resursa. Treća generacija koja traje od 1980 – ih do danas opisuje zanimanje za globalne probleme kao što su ozonski omotač, kisele kiše i GMO hrana. Sukladno tome John Rodman ekološku svijest dijeli u četiri faze: očuvanje prirodnih resursa, zaštita divljine, pružanje moralne skrbi i ekološka osjetljivost.³³

4.3. Zaštita okoliša na području Republike Hrvatske

Republika Hrvatska je 2013. godine postala punopravna članica Europske unije. U samostalnoj Republici Hrvatskoj prvi *Zakon o zaštiti okoliša* donesen je 1994. godine, no već se u bivšoj Jugoslaviji brinulo o zaštiti okoliša kada je 1945. godine donesen *Zakon o zaštiti spomenika kulture i prirodnih dobara*. Tijekom 1960 – ih godina u državama Jugoslavije pojavljuju se instituti zaduženi za nadzor okoliša, no prvenstveno su zaduženi nad kulturnim dobrima. Zoran

³³ Cifrić, I. (2008) Pojmovnik kulture i okoliša, str. 59

Oštrić u svojoj knjizi *Ekološki pokreti u Jugoslaviji – Građa za proučavanje 1971. – 1991.* navodi tri faze ekoloških pokreta. Prva faza 1970 – ih godina započeta je prosvjedom studenata u Ljubljani 14. travnja 1971. godine. Iste godine u Hrvatskoj je usvojena *Rezolucija o zaštiti čovjekovog okoliša* te je održan izuzetno važan međunarodni sastanak na kojem su sudjelovali i predstavnici UNESCO – a. Godinu dana kasnije na Zagrebačkom sveučilištu započeo je interdisciplinarni studij izobrazbe inženjera zaštite okoliša koji je bio prvi u Jugoslaviji. Jedan od najvažnijih začetnika ekološke svijesti u Hrvatskoj bio je sociolog Rudi Supek koji je 1973. godine objavio knjigu *Ova jedina zemlja. Idemo li u katastrofu ili u Treću revoluciju?*. Također je te godine osnovan *Jugoslavenski savjet za zaštitu okoliša i čovjekove sredine* koji je bio priznat i od strane vlasti. Druga faza 1980 – ih godina fokusirala se na anti nuklearni pokret, tada su se pojavljivali brojni lokalni protesti ponajviše protiv odlagališta otpada. Godine 1986. osnovan je *Svarum* koji se definira kao radna grupa za ekološke, feminističke, mirovne i duhovne inicijative. Svarum je bio popularan u javnosti te je u njemu sudjelovao relativno velik broj građana. Četiri godine nakon njegovog osnutka nastala je nova udruga pod nazivom *Zelena akcija*. Na području Hrvatske Zelena akcija je imala važnu ulogu u razvoju ekološke svijesti sa projektom *Zeleni telefon* uz pomoć kojeg se prijavljivalo nezakonito zbrinjavanje otpada. U trećoj fazi koja traje od 1980 – ih i početkom 1990 – ih, ekološke skupine pokušale su se ujediniti te se pojavljuju zelene stranke. U saveznoj republici Hrvatskoj 1989. godine održan je prvi ekološki sabor na kojem je bilo gotovo 200 stručnjaka, donesen je *Ekološki koordinacijski odbor*. Iduće godine u Hrvatskoj je osnovan *Savez zelenih Hrvatske* kojem je cilj bio odbaciti političke dimenzije, ali nije uspio razviti jasnu i efikasnu koordinaciju djelovanja. Godine 1990. održane i vođene su brojne polemike i rasprave trebaju li zelene stranke izaći na izbore. Na tim izborima su zelene politike ušle u politiku suvremene Hrvatske što pokazuje o ekološkoj svijesti građana republike Hrvatske.

Prema današnjem ustavu republike Hrvatske očuvanje prirode i čovjekovog okoliša smatra se jednom od najviših vrednota ustavnog poretka RH. Isto tako pravo na život u zdravom okolišu je zajamčeno pravo kao i dužnost pojedinca da brine i djeluje u skladu sa zaštitom zdravlja ljudi i prirode. Jedan od najbitnijih zakona smatra se *Zakon o zaštiti okoliša* koji s esagledava kroz: zaštita zraka, zaštita vode, zaštita mora i obalnog područja, zaštita prirode, zaštita tla i zemljine kamene kore, zaštita šumskog područja, te zaštita od utjecaja opterećenja na okoliš: zaštita od buke, zaštita od svjetlosnog onečišćenja, zaštita od štetnog utjecaja kemikalija, zaštita od ionizirajućih zračenja i nuklearna sigurnost, zaštita od štetnog utjecaja genetski modificiranih organizama te gospodarenje otpadom. Aktualni zakoni i propisi u RH su: *Zakon o zaštiti*

okoliša, Zakon o održivom gospodarenju otpadom, Zakon o zaštiti zraka, Zakon o zaštiti svjetlosnog onečišćenja, Zakon o vodama, Zakon o vodnim uslugama, Zakon o financiranju vodnog gospodarstva, Zakon o zaštiti od buke, Zakon o upravnim pristojbama, Uredba o tarifi upravnih pristojbi, Zakon o općem upravnom postupku.

5. ZAKLJUČAK

Suvremeni način života i ubrzani tempo življenja doveli su do brojnih ekoloških problema koji su se razvili u globalnu ekološku krizu. Znanstvenici i ekofilozofi kroz ekološku etiku proučavaju i predlažu rješenja ekološke krize. Najznačajniji ekofilozofi bili su Aldo Leopold koji je osmislio takozvanu etiku zemlje, Arne Naess osnovao je dubinsku ekologiju koja se suprotstavlja površnim ekološkim rješenjima te zagovara radikalne ekološke promjene spremne za aktivno rješavanje problema ekološke krize. Važno je spomenuti i Holmsa Rolstona kao i Bairda Callicotta koji se zalažu za buđenje ekološke svijesti svih pojedinaca. Ekološka svijest naturalistični se nalazi u svakome čovjeku te ju je potrebno iznova osvijestiti za dobrobit cjelokupnog ekosustava. Vrlo je bitna i implementacija održivog razvoja u moderno poslovanje kako bi se spriječile daljnje ekološke krize i katastrofe. Održivi razvoj i zaštitu okoliša redovito zagovaraju i provode Ujedinjeni narodi na brojnim konferencijama diljem svijeta. Očuvanje i zaštita okoliša trebao bi biti prioritet za dobrobit cijelog svijeta, a Europska unija može zakonima, propisima i programima uvelike doprinijeti tome. U zaštiti okoliša uvelike sudjeluje i doprinosi Republika Hrvatska kroz brojne savjete, zakone i regulative. Hrvatska. Ekološke katastrofe i klimatske promijene moguće je smanjiti redovitim aktivnim sudjelovanjem svakog pojedinca ali i kroz organizacije i politička djelovanja. Današnja ekološka kriza zahtijeva hitno djelovanje kako bi osigurali ljepšu budućnost i dobrobit za sva živih bića kao i cijele planete Zemlje.

LITERATURA

Knjige:

- Cifrić, I. (1988). *Društvo i ekološka kriza: zbornik radova*. Hrvatsko sociološko društvo: Zagreb
- Commoner, B. (1971). *The closing circle: nature, man, and technology. First edition*. New York, Alfred A. Knopf,
- Črnjar, M. (2002). *Ekonomika i politika zaštite okoliša*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci
- Gottwald, F-T; Klepsch, A (1995). *Tiefenökologie: Wie wir in Zukunft leben wollen*, Published by Diederichs
- Jonas, H. (1990). *Princip odgovornosti: pokušaj jedne etike na tehnološku civilizaciju*. Veselin Masleša: Sarajevo
- Markus, T. (2006) *Dubinska ekologija i suvremena ekološka kriza : jedan bio-ekološki pogled*. Zagreb : Hrvatsko sociološko društvo
- Markešić, I. (2014) *U Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini na Križu života*. Sarajevo: Biblioteka Komunikacija
- Næss, Arne (ed.) (1989). *Ecology, community, and lifestyle: outline of an ecosophy*. New York: Cambridge University Press.
- Scharmer, O., Kaufer, K. (2016) *Voditi iz nadolazeće budućnosti: Prijelaz ekonomije iz egosustava u ekosusav*. Zagreb: Planetopija

Članci:

- Afrić, K. (2002). *Ekološka svijest – pretpostavka rješavanja ekoloških problema*. Ekonomski pregled, 53 (5-6) 578-594.
- Bekavac, A. i Podgorelec F. (2014). *Suvremeni izazovi globaliziranog svijeta, antropološko-ekološka kriza*. Bogoslovska smotra, 84, 2, 349-366.
- Callicott, J. Baird (ed.) (1989). *In Defense of the Land Ethic: Essays in Environmental Philosophy*. SUNY Press.
- Cifrić, I. (2002) *Dubinski ekološki pokret. Ekozofija T Arne Naessa*. Filozofski fakultet, Zagreb
- Cifrić, I. (2005). *Antropocentrična i biocentrična odgovornost za život*. Soc. ekol. Zagreb, Vol 14, No. 3 (195-215)

- Cifrić, I. (2005). *Ekološka edukacija. Utjecaj na oblikovanje novog identiteta?*. Filozofska istraživanja, 25 (2), 327-344.
- Drljača, M. (2012). *Koncept održivog razvoja i sustav upravljanja*. Međunarodni skup Nedelja kvaliteta, Kvalitet i izvornost, Vol 1, Br. 1-2. FQCE-Fondacija za kulturu kvaliteta i izvornosti, Beograd.
- Iveković, O. (1997). *Ekološka kriza*. Čemu, IV (10), 63-83.
- Johnson, O., Jr. (2008). *Ecology in educational theory: Thoughts on stratification, social mobility & proximal capital*. The Urban Review, 40(3), 227–246.
- Johnson, Jayme (2008.) “*Biocentric Ethics and the Inherent Value of Life*”
- Kirn, A. (1998). *Nekoliko temeljnih dilema ekološke etike*. Soc. ekol. Zagreb, Vol. 7, No. 3 (257-270)
- Krim, A. (1992) *Od antropocentrične k ekocentričnoj etici*. Soc. ekol. Vol 1, No. 3 (271-286)
- Krstinić Nižić, M. i Zubović N. (2016). *Urbana ekologija kao temelj suvremenog življenja*. Zbornik Veleučilišta u Rijeci, Vol. 4, No. 1 (45-58)
- Krznar, T. (2009) *Ekonomska i ekohistorija*. Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša. Broj 5. Zagreb.
- Krznar, T. ; Markus, T. *Dubinska ekologija i suvremena ekološka kriza. Jedan bioekološki pregled*. Hrvatsko sociološko društvo - Institut za društvena istraživanja - Zavod za sociologiju Odsjeka ua Sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2006. // Ekonomska i ekohistorija. 5, 1(2009), str. 238-243.,
- Leopold, A. (1949). *A sand County Almanac. Esej: The Land Ethic*.
- Marinović S, Tićac I. (2013). *Eko-etika između biocentrizma i antropocentrizma*. Sveučilište u Zadru, Odjel za filozofiju
- Markus, T. (2004). *Ekološka etika – razvoj, mogućnosti, ograničenja*. Soc. ekol. Zagreb, Vol. 13, No. 1 (1-23)
- Markus, T. (20003) *Više-nego-ljudski-svijet. Dubinska ekologija kao ekološka filozofija*. Soc. ekol. Vol. 12, No. 3-4 (143-163)
- Markus, T. (2005). *Tumačenje (post)historije i ekološka kriza*. Časopis za suvremenu povijest. 37, 1
- Morsan, B., Vahčić Lušić, M., Mladina, I. (2007). *Urbana ekologija i društveni uzroci devastiranja okoliša građenjem*. Društvena istraživanja, 3 (89), p. 455-476

- Naess, A. (1973). *The shallow and the deep, long-range ecology movement. A summary Inquiry*, 16(1–4), 95–100.
- Pravdić, V. (2000). *Gospodarenje okolišem: raskorak između globalizacije i etike*. Soc. ekol. Zagreb: Vol 9 No. 1-2- (113-123)
- Pečjak, V. (2009). *Ekološka kriza i čovjek*. Napredak 150 (3-4), 477-487.
- Raguž, B. (2022). *Počeci svijesti o zaštiti okoliša na području Europske unije*. Veleučilište Baltazar, Zaprešić
- Rolston H. (2011). *The Future of Environmental Ethics*. Royal Institute of Philosophy Supplement;69:1-28.

Mrežni izvori:

- Eko vjesnik
<https://www.ekovjesnik.hr/search?q=Rezolucija%20o%20progla%C5%A1enju%20klimatske%20i%20ekolo%C5%A1ke%20krize> – Preuzeto 11.5.2024.
- Eco Mark, Što je ekološka etika?
<https://www.ekoloji.com/hr/ekoloji/cevre-ahlaki-ekolojik-etik-nedir/> - Preuzeto 04.04.2024.
- Etika okoliša
<https://static1.squarespace.com/static/5c606723b91449401e320785/t/5eab18ca6a3768073cefc50b/1588271337718/INFOGRAPHICS+%28CRO1%29.pdf> – Preuzeto 5.4.2024.
- Europe direkt Čakovec <https://europedirect-cakovec.eu/eurobarometar-borba-protiv-klimatskih-promjena-za-europski-parlament-mora-biti-prioritet/> - Preuzeto 29.3.2024.
- Dnevnik. hr <https://dnevnik.hr/vijesti/zanimljivosti/top-10-najstrasnijih-ekoloskih-katastrofa.html> - Preuzeto 7.4.2024.
- ISO: International Organization for Standardization
<https://www.iso.org/home.html> - Preuzeto 18.4.2024.
- Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, Koji europski gradovi imaju najbolju kvalitetu zraka?
<https://www.haop.hr/hr/novosti/koji-europski-gradovi-imaju-najbolju-kvalitetu-zraka> - Preuzeto 18.4.2024.

- Ministarstvo vanjskih i europskih poslova <https://mvep.gov.hr/vanjska-politika/multilateralni-odnosi/globalne-teme/odrzivi-razvoj/22706> - Preuzeto 19.4.2024
- Odgovorno.hr Za društvenu odgovornost, održivost i univerzalne vrednote <https://odgovorno.hr/europski-parlament-proglasio-klimatsku-krizu-cilj-od-2-c-vec-se-sada-cini-neostvariv/> - Preuzeto 11.5.2024.
- Održiva Hrvatska <https://odrizivahrvatska.hr/nuzno-osvjestjenje-statisticki-podaci-o-zagadenju-plastikom-koje-bi-svatko-trebao-znati-32799/> - Preuzeto 20.4.2024.
- World Health Organization [https://www.who.int/publications/m/item/who-ambient-air-quality-database-\(update-2023\)](https://www.who.int/publications/m/item/who-ambient-air-quality-database-(update-2023)) – Preuzeto 11.05.2024.

POPIS SLIKA

<https://www.haop.hr/hr/novosti/koji-europski-gradovi-imaju-najbolju-kvalitetu-zraka> (slika 1) - 20.04.

<https://www.eca.europa.eu/hr/sustainable-development-goals> (slika 2) -19.04